

**VILNIAUS UNIVERSITETAS
KAUNO HUMANITARINIS FAKULTETAS**

FINANSŲ IR APSKAITOS KATEDRA

Apskaita, finansai ir bankininkystė
Kodas 62104S105

GINTARĖ KREGŽDYTĖ

MAGISTRO BAIGIAMASIS DARBAS

**TURTO IR ĮSIPAREIGOJIMŲ VERTINIMAS
SIEKIANT APSKAIČIUOTI ĮMONĖS PELNĄ**

Kaunas 2011

**VILNIAUS UNIVERSITETAS
KAUNO HUMANITARINIS FAKULTETAS**

FINANSŲ IR APSKAITOS KATEDRA

GINTARĖ KREGŽDYTĖ

MAGISTRO BAIGIAMASIS DARBAS

**TURTO IR ĮSIPAREIGOJIMŲ VERTINIMAS
SIEKiant APSKAIČIUOTI ĮMONĖS PELNĄ**

Darbo vadovas _____
(parašas)

Doc. dr. Gailutė Gipiienė _____
(darbo vadovo mokslo laipsnis,
mokslo pedagoginis vardas,
vardas ir pavardė)

Magistrantas _____
(parašas)

Darbo įteikimo data _____

Registracijos Nr. _____

Kaunas 2011

TURINYS

LENTELIŲ SĄRAŠAS	4
ĮVADAS	6
1. ĮVERTINIMO ALTERNATYVOS SIEKIANČIŲ PATEIKTI TIKRĄ PELNĄ	9
1.1. <i>Ekonominio pelno ryšys su apskaitiniu pelnu</i>	9
1.2. <i>Alternatyvūs pelno ir įvertinimo modeliai</i>	15
2. ĮVERTINIMO BŪDŲ LIETUVOJE ANALIZĖ	26
2.1. <i>Verslo apskaitos standartuose nustatyti įvertinimo būdai</i>	26
2.2. <i>Įmonės turto ir įsipareigojimų vertinimo modelis</i>	31
2.3. <i>Įmonių turto ir įsipareigojimų įvertinimo tyrimo metodika</i>	35
3. LIETUVOS ĮMONIŲ TAIKOMI ĮVERTINIMO BŪDAI	39
3.1. <i>Ilgalaikio turto vertinimas Lietuvos įmonių finansinėse ataskaitose</i>	39
3.2. <i>Atsargų vertinimas Lietuvos įmonių finansinėse ataskaitose</i>	42
3.3. <i>Gautinų ir mokėtinų sumų vertinimas Lietuvos įmonių finansinėse ataskaitose</i>	45
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	48
SANTRAUKA	50
SUMMARY	51
LITERATŪRA	52

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė Pelno sąvokos apibrėžimai	11
2 lentelė Ekonominio ir buhalterinio pelno apskaičiavimas, Lt.....	12
3 lentelė Įvertinimo būdų įvairovė.....	16
4 lentelė Vertinimo modelių ir pelno ryšys.....	24
5 lentelė Finansinių ataskaitų elementų įvertinimo būdai pagal VAS ir TAS/TFAS.....	32
6 lentelė Tiriamos įmonės pagal ekonominį sektorių.....	37
7 lentelė Tiriamų įmonių ilgalaikio materialaus ir nematerialaus turto vertinimas 2006–2009 metais..	39
8 lentelė Tiriamų įmonių ilgalaikio turto vertinimas pagal veiklos rūšis 2006–2009 metais	42
9 lentelė Tiriamų įmonių atsargų vertinimas 2006–2009 metais.....	43
10 lentelė Atsargų nuvertinimas pagal ekonominį sektorių.....	44
11 lentelė Tiriamų įmonių gautinų ir mokėtinų sumų vertinimas 2006–2009 metais.....	45

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 pav. Skirtumas tarp buhalterinio ir ekonominio pelno	13
2 pav. Atstatomosios vertės koncepcija.....	34
3 pav. Įmonės turto ir įsipareigojimų vertinimo modelis.....	34

ĮVADAS

Temos aktualumas. Iki šiol pagrindiniu įmonės veiklos tikslu laikomas pelno siekimas ir jo maksimizavimas. Anot Mackevičiaus J. (1994), pelnas bizniui – tai lyg maistas žmogaus kūnui. Daugelį apskaitos informacijos vartotojų labiausiai domina būtent šis rodiklis – pelnas, pateikiamas vienoje iš pagrindinių finansinių ataskaitų – Pelno (nuostolių) ataskaitoje. Tačiau šį pelną skaičiuoja įmonės buhalteriai pagal nustatytas apskaitos standartuose apskaitos taisykles, remdamiesi tam tikromis prielaidomis sudarydami įvairius kaupimus, tam tikru metu pripažindami pajamas ir sąnaudas, t.y. taikydami vadovo parinktą ir patvirtintą apskaitos politiką.

Be to, ir visos apskaitos standartų sistemos griežtumas lemia, ar įmonė gali pasirinkti gana optimistišką ar konservatyvią apskaitos politiką. Priklausomai nuo šių veiksnių, įmonės buhalterijų apskaičiuotas pelnas gali skirtis. Kadangi vienas iš svarbiausių pasirinkimų skaičiuojant pelną yra turto ir išsipareigojimų įvertinimas pagal nustatytas taisykles, tai aktualu pažvelgti, ar Lietuvos apskaitos standartuose nustatyti įvertinimo būdai padeda įmonėms apskaičiuoti kuo tikslesnį pelną ne tik iš finansinių operacijų, bet ir sudarant tikrą finansinės būklės ataskaitą – balansą su tikromis turto ir išsipareigojimų sumomis.

Kai ekonominės sąlygos valstybėje keičiasi, laikui bėgant kinta ir turto vertė. Todėl ir įmonių apskaitoje naudojant išsigijimo savikainos būdą, ilgainiui apskaitoje atsispindi turto vertė, žymiai nutolusi nuo tikrosios, kurią ir reikėtų pateikti finansinėse ataskaitose, siekiant pateikti tikrą ir teisingą vaizdą apie įmonės finansinę būklę. Taip atsiranda poreikis koreguoti turto vertę papildomais būdais, ne tik skaičiuojant nusidėvėjimą. Kadangi yra sukurta keletas alternatyvių turto pervertinimo sistemų, tai aktualu išanalizuoti, kuri iš jų ar jų kombinacija yra taikoma šiuolaikinėmis ekonominėmis sąlygomis Lietuvoje.

Mokslinė problema. Anot Mackevičiaus J. (1994), laisvos konkurencinės rinkos sąlygomis, kai kainos, o kartu ir įmonės turto vertė nuolat keičiasi, tikslus įvertinimas įgauna ypač svarbią reikšmę. Kadangi įvertinimo rezultatai įrašomi ne tik į balansą, bet ir į pelno (nuostolių) ataskaitą, tai jie taip pat lemia ir įmonės veiklos rezultatus. Teorijoje ir praktikoje pasitaiko gana daug įvairių finansinių ataskaitų elementų įvertinimo metodikų, kurios skiriasi tikslumu, darbo imlumu ir daugeliu kitų požymių.

Užsienyje daugelis autorių savo apskaitos vadovėliuose (Glautier, Underdown, 1994; Lee, 1996; Schroeder ir kt., 2001; Deegan, 2003, Riahi-Belkaoui, 2004; Godfrey ir kt., 2006; ir kt.) aprašo įvairias vertinimo sistemas, kurios buvo sukurtos 6-7 dešimtmečiuose, ieškant kitokių nei istorinės kainos vertinimo alternatyvų siekiant pateikti kuo tikresnę ir teisingesnę įmonių būklę esant didelei infliacijai.

Moksliniuose straipsniuose taip pat daug ir įvairiai diskutuota šiais klausimais: kuris įvertinimo būdas geriau padeda atspindėti tikrą ir teisingą įmonės finansinę būklę ir veiklos rezultatus, tačiau bendros nuomonės taip ir neprieita, o tai sąlygojo mišrią dabartinę reglamentavimo sistemą. Lietuvoje autoriai (Ivanauskienė, 2006; Rudžionienė, 2008, 2009; ir kt.) dažniausiai analizuoja įvertinimo būdus nustatytame apskaitos reglamentavime, t.y. Verslo apskaitos standartuose. Bružauskas, Stončiuvienė (2010), Zinkevičienė (2010) analizavo ilgalaikio turto apskaitos problemas, taip pat ir įvertinimo būdus. Daubarienė, Rudžionienė (2008) analizavo įvertinimo būdų pasirinkimą siekiant pateikti tikrą ir teisingą įmonės būklę, o turto ir įsipareigojimų vertinimas siekiant apskaičiuoti kuo tikslesnį pelną Lietuvoje nėra analizuotas.

Tyrimo **objektas** – turto ir įsipareigojimų vertinimas įmonės apskaitoje.

Šio tyrimo **tikslas** – išanalizavus įvairias teorijoje pateikiamas turto ir įsipareigojimų vertinimo sistemas ir atsižvelgus į esamą reglamentavimą, sukurti turto ir įsipareigojimų vertinimo modelį bei patikrinti jį Lietuvos listinguojamų įmonių pavyzdžiu.

Šiam tikslui pasiekti iškelti šie svarbiausi **uždaviniai**:

1. Išnagrinėti ekonominio ir apskaitinio pelno sampratas, jų ypatybes ir apskaičiavimo galimybes apskaitoje.
2. Nustatyti turto ir įsipareigojimų vertinimo alternatyvas apskaičiuojant įmonės pelną.
3. Iširti, kokie turto ir įsipareigojimų įvertinimo būdai nustatyti Lietuvos Verslo apskaitos standartuose, įvardinant jų taikymo praktikoje problemas.
4. Sukurti įmonės turto ir įsipareigojimų vertinimo modelį.
5. Patikrinti sukurtą modelį Lietuvos įmonių pavyzdžiu, atliekant listinguojamų Lietuvos įmonių turto ir įsipareigojimų vertinimo pateikimo finansinėse ataskaitose tyrimą.

Tyrimo metodai. Lietuvos ir užsienio autorių teorinės bei praktinės literatūros, norminių aktų, jų metodinių rekomendacijų ir aiškinimo raštų analizė, sintezė ir palyginimas. Bendrovių finansinėse atskaitomybėse pateiktų apskaitos principų turinio kokybinė analizė.

Darbo struktūra. Darbą sudaro trys pagrindinės dalys. Pirmojoje dalyje nagrinėjama pelno samprata, analizuojama, kas yra ekonominis ir apskaitinis pelnas bei kaip jis turėtų būti apskaičiuojamas, t.y. kokius įvertinimo būdus galima būtų ir (ar) reikėtų taikyti apskaitoje, kad įmonėje būtų apskaičiuojamas kuo tikresnis ir teisingesnis pelnas. Taip plačiau aptariami įvertinimo būdai, aptinkami mokslinėje literatūroje.

Antrojoje dalyje analizuojami Lietuvos Verslo apskaitos standartuose (toliau VAS) numatyti ir išvardinti, apibūdinti įvertinimo būdai, jie susiejami su teorinėje dalyje aptartomis įvertinimo teorijomis

bei sudaromas įmonės turto ir įsipareigojimų vertinimo modelis, numatoma šio modelio tikrinimo metodika, duomenų empiriniam tyrimui rinkimo ir apdorojimo būdai, iškeliamos pagrindinės hipotezės.

Sukurtas modelis tikrinamas trečiojoje darbo dalyje, atskirai aptariamas Lietuvos listinguojamų įmonių ilgalaikio turto, atsargų, gautinų ir mokėtinų sumų įvertinimo apibūdinimas aiškinamuosiuose raštuose, tikrinamos iškeltos hipotezės, rezultatai palyginami su anksčiau atliktais keliais tyrimais.

Darbo apribojimai. Analizuojant turto ir įsipareigojimų vertinimą, didžiausias dėmesys skiriamas pagrindinėms daugelyje įmonių esančioms turto sudėtinėms dalims: ilgalaikiam materialiajam ir nematerialiajam turtui, atsargoms, gautinoms sumoms. Taigi dėl darbo apimties analizė neapima biologinio turto bei finansinio turto tokio, kaip kitų įmonių vertybiniai popieriai, laikomi parduoti ar laikomi iki išpirkimo termino.

Taip pat analizė neapima įmonių, užsiimančių žemės ūkio veikla, draudimo bendrovių, bankų, investicinių bendrovių, individualių įmonių, ne pelno siekiančių organizacijų, biudžetinių įstaigų. Orientuojamasi į pelno siekiančias akcines bendroves, kurios užsiima prekyba, gamyba ir/ar paslaugų teikimu.

Darbo apimtis – 49 puslapiai, pateikta 11 lentelių, 3 paveikslai. Panaudota 47 literatūros šaltiniai.

1. ĮVERTINIMO ALTERNATYVOS SIEKIANT APSKAIČIUOTI REALŲ PELŅĄ

Ekonomikos teorijoje nuo seno pagrindiniu įmonės veiklos tikslu laikomas pelno siekimas ir jo maksimizavimas. Dažniausiai šiame kontekste kalbama apie įmonės finansinėse ataskaitose pateikiamą pelną, kuris apskaičiuojamas jos buhalteriu, t. y. apskaitinį pelną, tačiau šis pelnas daugelyje įmonių skaičiuojamas taikant kaupimo principą, pagal nustatytas apskaitos taisykles, remiantis tam tikromis prielaidomis, todėl kyla klausimas, ar apskaitinis pelnas iš tikrųjų yra realus įmonės pelnas. Todėl pirmiausiai išsiaiškinama, kas yra pelnas: apskaitinis, ekonominis pelnas; kuo jie skiriasi, o toliau šioje dalyje analizuojama, kokios apskaitos teorijoje yra turto ir išsipareigojimų vertinimo alternatyvos siekiant apskaičiuoti realesnį įmonės pelną.

1.1. Ekonominio pelno ryšys su apskaitiniu pelnu

Pasak A.Riahi – Belkaoui (2004, p. 482), pelno koncepcija visuomet buvo svarbus ekonomistų tyrimų objektas. Adamas Smithas buvo pirmasis ekonomistas, kuris apibrėžė pelną kaip gerovės padidėjimą. Dauguma klasikų (pvz., Maršalas) perėmė šį Smitho požiūrį ir taikė verslo praktikai. Pavyzdžiui, jie atskyrė pastovų ir apyvartinį kapitalą, fizinį kapitalą ir pelną, akcentavo realizaciją kaip pelno pripažinimo rodiklį. XIX a. pabaigoje Von Bohm Bawerko kapitalo ir pelno teorijose pelnas aiškintas kaip šiek tiek daugiau negu pinigų srautai. Von Bohm Bawerkas vietoj tuo metu vyravusios piniginio pelno koncepcijos suformavo nepiniginio pelno koncepciją. XX a. pradžioje Fisheris, Lindahl ir Hicks pateikė naują ekonominį požiūrį į pelną. Fisheris ekonominį pelną apibrėžė kaip įvairių įvykių skirtingose būklėse dvasinio pelno, realaus pelno ir piniginio pelno sumą. Dvasinis pelnas yra dabartinis žmogaus prekių ir paslaugų vartojimas, kuris teikia dvasinį pasitenkinimą ir norų išsipildymą. Tai daugiau psichologinė samprata, nes pelnas negali būti tiksliai išmatuotas, bet gali būti artimas realiam pelnui. Realus pelnas yra įvykių, kurie teikia dvasinį pasitenkinimą, išraiška ir gali būti geriausiai išmatuotas gyvenimo išlaidomis.

Pagal A.Riahi – Belkaoui (2004, p. 482), ekonomikos ir apskaitos teorijos susieja kapitalą ir pelną. Ekonomistai ir apskaitininkai sutaria dėl daugelio kapitalo ir pelno ryšių, tačiau nesutaria dėl kapitalo ir pelno vertinimo. Pvz., sutariama, kad tik pelnas turi būti prieinamas suvartojimui ir pasiekus tam tikrą pelno dydį, būtina palaikyti pastovią kapitalo vertę. Kadangi pagrindinis ekonominės veiklos tikslas yra norų patenkinimas, tai seka, kad pelnas yra nustatomas kaip perteklius, kurį galima suvartoti.

Lindahl pelną apibrėžė kaip naudą, įvertinant pastovų prekių naudojimą. Skirtumas tarp naudos ir vartojimo konkrečiu laikotarpiu suvokiamas kaip taupymas. Ši idėja leido suformuluoti ekonominę pelno koncepciją – vartojimas plus taupymas per tam tikrą laikotarpį, kai taupymas yra lygus ekonominio kapitalo pokyčiui:

$$Y_e = C + (K_t - K_{t-1})$$

kur Y_e – ekonominis pelnas;

C – vartojimas;

K_t – t laikotarpio kapitalas;

K_{t-1} – $t-1$ laikotarpio kapitalas.

Hicks plėtodamas bendrąją ekonominio pelno teoriją naudojo Fisher ir Lindahl koncepcijas. Pelnas – maksimali suma, kurią įmonė gali paskirstyti akcininkams, o pati išlikti tokia pat turtinga laikotarpio pabaigoje, kokia ji buvo šio laikotarpio pradžioje.

A. Riahi – Belkaoui (2004, p. 483) pateikia charakteringiausią Hicks 1946 metais suformuluotą pelno apibūdinimą: „pelno skaičiavimo tikslas praktikoje pateikti žmonėms informaciją apie pinigų sumą, kurią jie gali sunaudoti nenualinant verslo“. 1962 metais Alexander šį apibrėžimą interpretavo plačiau: „pelnas – tai suma, kurią įmonė gali paskirstyti nuosavybės savininkams ir būti tokios pat būklės laikotarpio pabaigoje, kaip laikotarpio pradžioje“. Šiais laikais galima tiesiog pritarti paprastam teiginiui, kad „pinigų srautai yra faktas, o grynas pelnas yra tiesiog nuomonė“ (Fernandez, 2002), kuris akcentuoja įvairių prielaidų ir įvertinimų naudojimą pelno skaičiavime, kad pasikliauti tikrai įvykusiū faktū galima tik kaip pinigų srautais, t. y. kiek įmonė gauna ir išleidžia bei turi pinigų, o ne apskaičiuotu pelnu.

Dėl to šiuo metu egzistuoja daugybė pelno apibrėžimų, iš kurių pagrindiniai pateikiami 1 lentelėje.

Iš pateiktų apibrėžimų galima teigti, kad pelnas bendriausiu požiūriu yra skirtumas tarp pajamų ir sąnaudų, o jo rūšis priklauso nuo to, kokios sąnaudos bus atimtos iš pajamų.

Ekonomikos teorijoje dažniausiai aptariamos dvi pelno rūšys:

- 1) įmonės bendrųjų pajamų ir buhalterinių sąnaudų skirtumas vadinamas buhalteriniu (apskaitiniu) pelnu;
- 2) bendrųjų pajamų ir ekonominių sąnaudų skirtumas vadinamas ekonominiu pelnu.

Pelno sąvokos apibrėžimai

Autorius	Pelno apibrėžimas
Lietuvių kalbos žodynas	1. uždarbis, pajamos; 2. pajamos, atskaičius išlaidas; 3. patiriama nauda, laimikis; 4. nuopelnas.
Auštreivičius P. (1991)	Pelnas – bendrųjų įplaukų ir bendrųjų kaštų skirtumas.
Pass C., Lowes B., Davies L. (1997)	Pelnas – skirtumas kuri atsiranda tuomet, kai įmonės bendrosios pajamos yra didesnės už jos bendrąsias sąnaudas.
Wonacott P., Wonacott R. (1998)	Ekonominis pelnas – viršija įprastinio (normaliojo) pelno sumą. Tai pelnas, likęs atskaičius visus kaštus, tarp jų įvertinus alternatyvinius kapitalo kaštus. Kitaip tariant, ekonominis pelnas yra bet koks pelnas virš įprastinio pelno, reikalingas kapitalui išlaikyti tam tikroje verslo sferoje.
Bagdanavičius J. ir kt. (1999)	Pelnas – 1) sąvoka, paprastai vartojama skirtumui tarp pajamų ir išlaidų gamyboje nustatyti; 2) mikroekonomikoje – skirtumas tarp pajamų už parduotas prekes ir panaudotų išteklių vertės, apskaičiuotas kaip alternatyvieji kapitalo kaštai, toks pelnas vadinamas ekonominiu; 3) makroekonomikoje pelnui nepriskiriamos palūkanos už skolintą kapitalą, bet priskiriamos pajamos už nuosavą kapitalą; pelnas makroekonomikoje yra ekonominio pelno ir nuosavo kapitalo alternatyviųjų kaštų suma.
Snieška V. ir kt. (2001)	Buhalterinis pelnas yra bendrųjų pajamų ir buhalterinių kaštų skirtumas. Ekonominis pelnas – tai lėšos, kurios lieka atskaičius iš bendrųjų pajamų visus kaštus – eksplacitinius ir implicitinius.
Jurkštienė A. (2002)	Pelnas – tai įmonės veiklos finansinis rezultatas, apskaičiuojamas kaip per laikotarpį uždirbtų pajamų ir patirtų kaštų skirtumas.
24 VAS	Apskaitinis pelnas (nuostoliai) – ataskaitinio laikotarpio pelnas ar nuostoliai, parodyti pelno (nuostolių) ataskaitoje, prieš atimant pelno mokesčio sąnaudas (pridedant pelno mokesčio pajamas).
Collier, P.M. (2009)	Pelno apibrėžimas apima du aspektus: 1) pelnas atsiranda iš kasdienės įmonės veiklos (pvz., pardavimų, nuomos ir kt.); 2) kita nauda, atsirandanti iš pelnas iš ilgalaikio turto turėjimo, investicijų perkainojimo.

Šaltinis: sudaryta autorės.

Anot Webster (2003), buhalterinės sąnaudos yra realios įmonės verslo sąnaudos, kai pinigai sunaudojami darbo užmokesčiui, medžiagoms, kurui, nuomai, palūkanoms ir kt. Šios sąnaudos vadinamos eksplacitinėmis arba aiškiomis, nes jos įrašomos į buhalterines sąskaitas, todėl ir vadinamos buhalterinėmis sąnaudomis. Ekonominės sąnaudos skiriasi nuo buhalterinių sąnaudų tuo, kad į pirmųjų sudėtį dar įtraukiamos ir prarastos alternatyvios pajamos, kurias verslininkas gautų palūkanomis arba kaip atlyginimą už darbą ir pan. Tokias negautas pajamas jis gautų arba palūkanomis, įdėjęs pinigus į banką ar paskolinęs kitiems, jei kapitalą būtų panaudojęs ne savo verslui, arba kaip atlyginimą už darbą, pasisamdęs svetimoje įmonėje atlikti tas pačias funkcijas.

Pavyzdžiui, jeigu verslininkas turi nedidelę parduotuvę, kuri yra jo nuosavybė ir pats joje dirba. Tuomet nėra nuomos ir atlyginimo už darbą sąnaudų. Prieš pradėdamas savo verslą jis uždirbdavo 1000 Lt iš patalpų nuomos, gaudavo 2500 Lt darbo užmokesčių bei 1000 Lt palūkanų už obligacijas. Šiuo metu parduotuvės pajamos yra 10000 Lt, o atsargų ir darbo sąnaudos 6000 Lt. Ekonominio ir apskaitinio pelno skaičiavimai pateikti 2 lentelėje.

Ekonominio ir buhalterinio pelno apskaičiavimas, Lt

Buhalterinis pelnas		Ekonominis pelnas	
Bendrosios pajamos	10000	Bendrosios pajamos	10000
Buhalterinės sąnaudos (aiškios)	6000	Buhalterinės sąnaudos (aiškios)	6000
		Prarastos pajamos:	
		Patalpų nuoma	1000
		Palūkanos	1000
		Atlyginimas	2500
Buhalterinis pelnas	4000	Ekonominis pelnas	-500

Šaltinis: sudaryta autorės pagal WEBSTER, T.J. (2003) *Managerial Economics: theory and practice*.

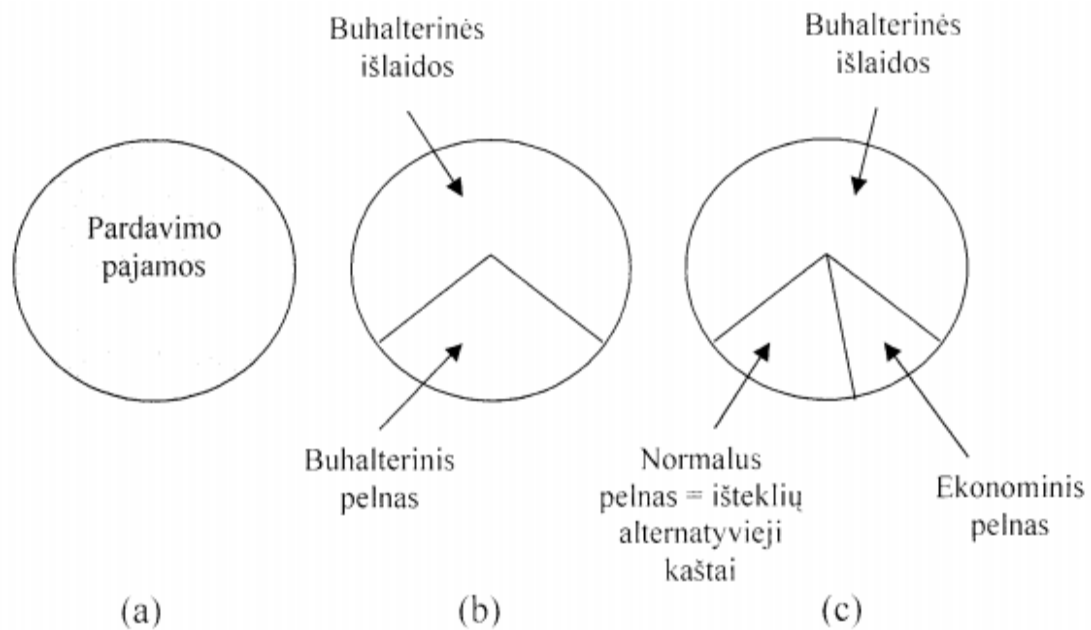
Remiantis 2 lentelės duomenimis matyti, kad ekonominis pelnas visada yra mažesnis nei buhalterinis, nes apskaičiuojant ekonominį pelną atsižvelgiama į visas sąnaudas, tai šiuo atveju pelnas nuo 4000 Lt tapo 500 Lt ekonominiais nuostoliais.

Webster T.J. (2003), Bernanke B., Frank R.H. (2003) teigia, kad buhalterio ir ekonomisto pelno supratimas skiriasi. Ekonomisto pelno samprata remiasi tuo, kad resursai yra nepakankami ir gali būti alternatyviai panaudojami. Tam tikrų išteklių naudojimas prekės ar paslaugos gamybai reiškia, kad alternatyvios produkcijos gamyba neįmanoma.

Pickering C. (2007) teigia, kad apskaičiuojant numanomas ir aiškias išlaidas galima nustatyti, kada įeiti, pasilikti arba palikti rinką, bei koks ekonominio pelno tipas generuojamas. Atliekant ekonominį pelno įvertinimą, galimos trys situacijos:

- ekonominis pelnas reiškia įeiti arba pasilikti rinkoje. Įmonės bendra pajamų suma yra daugiau nei pakankama tiesioginių ir netiesioginių išlaidų padengimui. Kitaip tariant, pardavimų pajamos padengia daugiau nei naudojamų išteklių alternatyvias išlaidas.
- ekonominiai nuostoliai reiškia palikti rinką. Šiuo atveju aiškios ir numanomos išlaidos yra didesnės nei gaunamos pajamos. Neigiamas ekonominis pelnas reiškia, kad išteklius reikia perkelti į alternatyvias veiklas.
- nulinis ekonominis pelnas. Tai reiškia, kad pardavimų pajamos padengia buhalterines ir alternatyvias išlaidas. Tuomet nėra jokių paskatinių perkelti alternatyvias išlaidas į kitą veiklą.

Be prieš tai aptartų ekonominio ir buhalterinio pelno, Bernanke B., Frank R.H. (2003), Bagdanavičius J. ir kt. (1999) išskiria normalųjį pelną, kuris apibūdinamas kaip skirtumas tarp buhalterinio ir ekonominio pelno. Normalus pelnas kiekybiškai apima išteklių alternatyvias sąnaudas (1 pav.).

Šaltinis: BERNANKE, B., FRANK, R.H. (2003) Principles of Microeconomics, p.195.

1 pav. Skirtumas tarp buhalterinio ir ekonominio pelno

Pasak Riahi–Belkaoui (2004, p. 504), Edwards ir Bell 1969 metais pristatė verslo pelno koncepciją, kitų apibūdinamą kaip piniginis pelnas. Apskaitinis pelnas apibūdinamas kaip skirtumas tarp realizuotų pajamų iš to laikotarpio sandorių ir joms uždirbti patirtų istorinių kainų. Pakeitimo kainos pelnas susideda iš 1) dabartinio veiklos pelno (apskaičiuoto kaip skirtumas tarp realizuotų pajamų iš to laikotarpio sandorių ir joms uždirbti patirtų pakeitimo kainų) (x) ir 2) realizuoto investicijų pelno ar nuostolio (apskaičiuoto kaip skirtumas tarp parduotų vienetų pakeitimo kainų ir šių vienetų istorinių kainų). Realizuotas investicijų pelnas ar nuostolis taip pat gali būti suskirstytas į du elementus: 1) investicijų pelnas ar nuostolis, uždirbtas ir sukauptas per laikotarpį (y) ir 2) investicijų pelnas ar nuostolis, uždirbtas per ataskaitinį laikotarpį, bet sukauptas per ankstesnius laikotarpius (z). Apskaitinis pelnas gali būti išreikštas formule:

$$Pa = x + y + z$$

Taigi verslo pelnas skiriasi nuo apskaitinio pelno šiais dviem aspektais: 1) verslo pelnas pagrįstas pakeitimo kainos vertinimu ir 2) verslo pelnas pripažįsta tik ataskaitinio laikotarpio pelną. Be to, verslo pelnas susideda iš dabartinio veiklos pelno x; 2) uždirbto ir sukaupto per laikotarpį investicijų pelno ir 3) neuždirbto investicijų pelno ar nuostolio per laikotarpį. Verslo pelnas gali būti išreikštas formule:

$$Pv = Pa - z + w$$

Kitaip tariant, verslo pelnas yra lygus iš apskaitinio pelno atėmus uždirbtą per ataskaitinį laikotarpį, bet sukauptą per ankstesnius laikotarpius investicijų pelną ir pridėjus neuždirbtą investicijų pelną ar nuostolį.

Solomons pagal Alexander atskyrė ekonominį ir apskaitinį pelną: apskaitinis pelnas + nerealizuoto kilnojamojo turto pokyčiai – realizuoto kilnojamojo turto pokyčiai, įvykę ankstesniais laikotarpiais + nematerialaus turto vertės pokyčiai = ekonominis pelnas (Riahi–Belkaoui, 2004, p.479).

Lee (1996), Riahi–Belkaoui (2004, p.479) teigia, kad pelno koncepcija iki šiol yra skirtingų interpretacijų ir teorinių mokyklų objektu. Faktiškai egzistuoja keturios teorinės mokyklos, besidominčios geresniu verslo pelno įvertinimu. Klasikinės mokyklos apibūdinimas neišvengiamas be įvertinimo vieneto (įmonės) principo ir istorinės kainos principo. Paprastai žinoma kaip istorinės kainos apskaita ar tradicinė apskaita, klasikinė mokykla apskaitinį pelną sieja su verslo pelnu. Neoklasikinėje mokykloje pirmiausiai atsisakoma įvertinimo vieneto (įmonės) principo, taikomas bendrojo kainų lygio pokyčių pripažinimas ignoruojant istorines kainas. Paprastai žinoma kaip pakoreguota pagal bendrąjį kainų lygį istorinių kainų apskaita verslo pelną sieja su bendrojo kainų lygio apskaitiniu pelnu. Radikali mokykla vertinimui renkasi esamąsias vertes. Ši mokykla turi keletą krypčių: 1) esamąja verte paremtos finansinės ataskaitos nesusijusios su bendruoju kainų lygiu. Esamosios vertės apskaita verslo pelnu laiko „esamąjį pelną“; 2) esamąja verte paremtos finansinės ataskaitos susijusios su bendruoju kainų lygiu. Bendrojo kainų lygio esamosios vertės apskaita verslo pelnu laiko „pakoreguotą esamąjį pelną“.

Pasak Lee (1996), Riahi–Belkaoui (2004, p.480), tradicinis apskaitinis pelnas yra paprastai apibrėžiamas kaip skirtumas tarp gautų pajamų iš ataskaitinio laikotarpio sandorių palyginus su istorinėmis jų savikainos kainomis. Šis apibrėžimas siūlo penkias apskaitinio pelno savybes:

- 1) apskaitinis pelnas pagrįstas įmonės vykdomais sandoriais (pajamos tiesiogiai atsiranda iš prekių ar paslaugų pardavimų, ir atimamos išlaidos, būtinos šiems pardavimams);
- 2) apskaitinis pelnas pagrįstas periodiškumo principu ir susijęs su įmonės veiklos rezultatais tam tikru laikotarpiu;
- 3) apskaitinis pelnas pagrįstas kaupimo principu ir reikalauja pajamų apibrėžimo, įvertinimo ir pripažinimo;
- 4) apskaitinis pelnas reikalauja įmonės išlaidų istorine kaina įvertinimo, griežtai laikantis išlaidų įvertinimo principų;
- 5) apskaitinis pelnas reikalauja, kad ataskaitinio laikotarpio uždirbtos pajamos būtų susiję su joms uždirbti patirtomis išlaidomis (palyginamumo principas).

Apskaitinis pelnas yra išbandytas laiko. Daugelis analitikų pelną laiko naudingu rodikliu ir taiko jį praktikoje, priimdami sprendimus. Kadangi pelnas pagrįstas faktiniais sandoriais, pelnas įvertinamas ir pateikiamas ataskaitose objektyviai, ir todėl yra patikrinamas. Laikantis kaupimo principo, pelnas atitinka konservatyvumo principą. Pelnas laikomas naudinga kontrolės tikslais, ypač valdymo atskaitomybei (vadovams patikėtų išteklių valdymo).

Pagal Deegan (2003), Riahi–Belkaoui (2004), tačiau pelnas yra ir labai kritikuojamas literatūroje dėl tam tikrų jo trūkumų, ypač jo nauda sprendimų priėmimui. Pati rimčiausia pelno problema – jis paremtas pastovaus piniginio vieneto prielaida, kuri reiškia, kad pelnas neparodo turto ir išsipareigojimų verčių padidėjimo per tam tikrą laikotarpį. Daugelis autorių pastebėjo, kad piniginis vienetas laikui bėgant nėra stabilus, todėl apskaitinis pelnas gali klaidinti dėl įmonės finansinės būklės ir rezultatų. Pelno priklausomumas nuo istorinių kainų principo, įmonių finansines ataskaitas daro sunkiai palyginamas. Taip pat įtaką daro ir skirtingi išlaidų skaičiavimo metodai.

Be to, iš įvertinimo pozicijų literatūroje egzistuoja du skirtingi požiūriai į pelną (Riahi – Belkaoui, 2004, Deegan, 2003, p.154):

- turto/įsipareigojimų požiūris pelną traktuoja kaip įmonės turto ir išsipareigojimų verčių pokytį per ataskaitinį laikotarpį;
- pajamų/sąnaudų požiūris remiasi kaupimo principu, kuris didesnę dėmesį skiria įmonės vykdomoms per laikotarpį operacijoms ir kuris ribotai vertina turto ir išsipareigojimų verčių pokyčius.

TASV pajamų ir sąnaudų apibrėžimai remiasi turto/įsipareigojimų požiūriu. Lietuvoje taip pat pajamos bei sąnaudos apibrėžiamos pagal turto/įsipareigojimų požiūrį. Todėl akivaizdu, kad pagal šį požiūrį skaičiuojant pelną labai svarbu tiksliai ir teisingai įvertinti įmonės turtą ir išsipareigojimus, kurie savo ruožtu pakoreguoja pajamas ir sąnaudas, o ne atvirkščiai. Todėl toliau darbe ir nagrinėjamas turto ir išsipareigojimų įvertinimas pelno skaičiavimo kontekste.

1.2. Alternatyvūs pelno ir įvertinimo modeliai

Mackevičius J. (1994, p. 499) teigė, kad Anglijos Velso privilegijuotų buhalterijų instituto 1990 metais parengtame pranešime Centrinės ir Rytų Europos šalių vyriausybėms išaiškinta apskaitos reikšmė pelnui ir vertei apskaičiuoti. Jame rašoma, kad „pelno“ sąvoka yra labai svarbi investitoriaus ir savininko tarpusavio santykiams. Nors investitorius remia ekonominę veiklą ir netiesiogiai, bet per savininką jam priklauso dalis pelno (pagal turimas akcijas), gauto iš savininko veiklos. Norint nustatyti tą pelną (akcijų dalį), būtina apskaičiuoti gautas pajamas ir padarytas išlaidas. Iš esmės paprasti, iš

tikrųjų šie skaičiavimai yra labai sudėtingi. Reikia įvertinti tokius veiksnius: įmonės gamybinių pajėgumų priežiūros išlaidas; atitinkamų veiklos aspektų, būtinų tai veiklai palaikyti, bet tiesiogiai nesusijusių su pelno gavimu, išlaidas; būtinybę prognozuoti ateities įvykius, galinčius pakeisti aplinkybes, sudarančias sąlygas tam verslui. Be to, palyginti su pelnu, apskaita susijusi su įmonės veiklos rezultatų įvertinimu.

Pasak J.Mackevičiaus (1994, p.104), P.M. Collier (2009, p.82), įvertinimas – tai procesas, kurio metu finansinių ataskaitų elementai įgauna piniginę išraišką, yra pripažįstami ir įrašomi į balansą bei pelno (nuostolių) ataskaitą. Laisvos konkurencinės rinkos sąlygomis, kai kainos, o kartu ir įmonės turto vertė nuolat keičiasi, tikslus įvertinimas įgauna ypač svarbią reikšmę. Ivanauskienė A. (2006, p. 275) taip pat teigia, kad visi finansinių ataskaitų elementai turi būti pateikiami kuo tiksliau. Vertinimas turi būti kvalifikuotas, nes tiesiogiai veikia finansinius rezultatus.

Anot J.Mackevičiaus (1994, p.104), teorijoje ir praktikoje pasitaiko gana daug įvairių finansinių ataskaitų elementų įvertinimo metodikų, kurios skiriasi tikslumu, darbo imlumu ir daugeliu kitų požymių. Glautier, Underdown (1994) teigimu, skirtingų apskaitos įvertinimo koncepcijų pritaikymas turto vertinimui ir pelno matavimui siūlo skirtingas finansinių ataskaitų sudarymo alternatyvas. Šių sistemų pasirinkimas priklauso nuo esamų galimybių ir keliamų tikslų. Skirtingos sistemos siekia skirtingų tikslų, pvz., istorinių kainų apskaita lengvai pritaikoma, bet mažai patikima, o dabartinės vertės – labai patikima, bet sunkiai pritaikoma. Daugelio autorių teigimu (pvz., Collier, 2009; ir kt.), labiausiai paplitęs įvertinimo būdas yra istorinė kaina.

Dažniausiai nurodomi finansinių ataskaitų elementų įvertinimo būdai, pateikti 3 lentelėje.

3 lentelė

Įvertinimo būdų įvairovė

AUTORIUS (–IAI)	ĮVERTINIMO BŪDAI
J.Mackevičius (1994)	Įsigijimo (pradinė) vertė, atstatomoji (atkuriamoji vertė), grynoji realizacijos vertė, dabartinė, (diskontuota) būsimųjų mokėjimų vertė, dabartinė vertė.
Glautier, Underdown (1994)	Istorinių kainų, dabartinės vertės, dabartinės perkamosios galios, pakeitimo kainos, grynosios realizavimo vertės ir tikrosios kainos apskaitos sistemos.
Lee (1996)	Istorinių kainų, esamosios įsigijimo vertė, esamosios realizavimo vertė, kainų lygio apskaita.
Schroeder, Clark, Cathey (2001)	Istorinė kaina, esamoji vertė arba pakeitimo kaina, realizavimo vertė arba pardavimo kaina, diskontuota dabartinė vertė.
Walker, Jones (2003)	Istorinė kaina, esamoji kaina, esamoji rinkos vertė, grynoji realizavimo kaina, dabartinė vertė.
Godfrey ir kt. (2006)	Istorinė kaina, pagaminimo kaina, grynoji realizavimo vertė, rinkos vertė, tikroji vertė, naudojimo vertė.
P.M. Collier (2009)	Istorinė kaina, esamoji vertė, realizacijos vertė ir dabartinė vertė.

Šaltinis: sudaryta autorės.

J. Mackevičius (1994, p.104) pirmasis lietuvių literatūroje apibūdina apskaitos teorijoje paplitusius įvertinimo būdus:

- 1) **įsigijimo (pradinė) vertė**. Vakarų literatūroje šis būdas žinomas kaip istorinės (praėjusios) vertės ar istorinių faktinių (buvusių) išlaidų būdas. Įsigijimo vertė – tai vertė, kurią sudaro atitinkamo objekto įsigijimo išlaidos, todėl ši vertė kartais vadinama pirmine, istorine verte.
- 2) **atstatomoji (atkuriamoji vertė)** – tai vertė, kuria anksčiau įgytą objektą reikėtų įvertinti dabar, norint pakeisti jį tokiu pačiu. Praktikoje kai kurie aktyvai ataskaitinio laikotarpio pabaigoje įkainojami šia verte, t.y. atkuriamą jų vertę pagal dabartines kainas. Todėl ši vertė kartais vadinama papildymo verte.
- 3) **grynoji realizacijos vertė** – tai vertė pardavimo kaina, atmetus realizavimo išlaidas ir „protingo“ pelno sumą. Šis būdas įgalina nustatyti nepanaudotą progą (naudą, pelną) tuo atveju, jeigu atitinkamas produktas nebus realizuotas. Grynoji realizacijos vertė dažnai vadinama neto realizacijos verte, pardavimo verte einamosiomis kainomis, verte, kuri gali būti gauta pardavus aktyvus esant paprastai paklausai.
- 4) **dabartinė (diskontuota) būsimųjų mokėjimų vertė** – tai būsimų piniginių lėšų įplaukų vertė, kurią, kaip numanoma, galima gauti realizavus atitinkamą produktą paprastos komercinės operacijos metu. Ši vertė dažnai naudojama ilgalaikėms skoloms nustatytais santykiniais dydžiais (procentais, koeficientais ir kt.) įvertinti.
- 5) **dabartinė vertė**. Ši vertė dažniausiai vadinama rinkos verte. Ji naudojama įvertinant rinkos vertybinius popierius.

Taigi apskaitoje egzistuoja praeities, dabarties ir ateities kainos. Praeities kaina yra istorinė daikto kaina. Dabartinės kainos apima pakeitimo arba esamąją kainą, realizavimo kainą ir apskaičiuotą dabartinę kainą. Būsimosios kainos apima būsimą pakeitimo arba esamąją kainą, būsimą realizavimo kainą. Buhalteriai sutinka, kad būsimos kainos neturėtų būti naudojamos apskaitoje, nes jos nėra objektyvios. Ideali yra dabartinė vertė, naudojama piniginiams straipsniams, tačiau trumpalaikėms sumoms ji nėra naudojama. Nepiniginiams straipsniams gali būti naudojamos trys alternatyvos: istorinė kaina, pakeitimo kaina ar esamoji vertė ir realizavimo vertė, arba jų kombinacija. Tradicinė apskaita priėmusi istorinę kainą kaip geriausią alternatyvą. Tačiau kai kuriuose apskaitos standartuose nustatyti reikalavimai lyginti šią kainą su kitomis ir koreguoti apskaitos duomenis (Godfrey ir kt., 2006, p.521).

Walker, Jones (2003) teigia, kad dabartinės TFAS taisyklės vis labiau reikalauja, kad įmonės savo turtą ir įsipareigojimus balanse pateiktų tikrąja verte. Tikra verte laikoma pinigų suma, už kurią turtas gali būti iškeistas, įsipareigojimas, atsirandantis tarp gerai žinomų šalių kontraktų (Walton, Aerts W., 2006, p. 474–475; Bagdžiūnienė, 2007).

Apskaitos standartai reikalauja istorinėmis kainomis tvarkomos ar jau sutvarkytos apskaitos duomenis pakoreguoti kitomis vertėmis, kad būtų pasiektas tikslas – atspindėti tikrą ir teisingą įmonės turtą, nuosavą kapitalą, įsipareigojimus, pajamas ir sąnaudas, t.y. buhalteriams keliami dideli uždaviniai dėl apskaitos informacijos patikimumo. Kita vertus, anot Riahi–Belkaoui (2004), moksliniais tyrimais nustatyta mažai įrodymų, kad kapitalo rinkos reaguoja į dabartinėmis vertėmis sutvarkytos apskaitos arba dabartinėmis perkamosios galios apskaitos informaciją, t.y. rastas mažas arba jokie akcijų kainų pokytis, susijęs su apskaitos informacija, pakoreguota pagal kainas. Žinoma, tokio tyrimo yra labai rimti apribojimai (negali būti atskirta reakcija į kitą informaciją, vartotojai gali gauti informaciją iš kitų šaltinių, o ne tik iš metinių ataskaitų), bet ir vadovų apklausos parodė ribotą dabartinės vertės apskaitos palaikymą. Vartotojų apklausos parodė, kad informacija nėra naudinga, nenaudojama ir ji nepasako vartotojams ko nors naujo.

Taigi įvertinimo būdų teorijoje sugalvota nemažai, bet juos naudoti reikia apgalvotai, kad gaunama nauda būtų didesnė už patirtas išlaidas ir sugaištą laiką apskaitos elementų įvertinimui ir teisingam atspindėjimui ataskaitose. Kad surasti šią ribą bei optimalius sprendimus vertinime apskaitoje toliau aktualu išnagrinėti Lietuvoje mažai apibūdintus kitus pagrindinius įvertinimo būdus, išsiaiškinti jų esmę.

Esamosios vertės apskaita (angl. current entry and exit price). Anot Schroeder, R.G., Clark, M.W., Cathey, J.M. (2001, p.65), fizinio kapitalo palaikymo koncepcija reikalauja, kad visas įmonės turtas ir įsipareigojimai turi būti įvertinti esamąja verte. Labiausiai paplitę šie požiūriai į vertinimą esamąja verte:

- 1) esamoji įsigijimo kaina arba pakeitimo kaina (angl. replacement cost);
- 2) realizavimo vertė ar pardavimo kaina;
- 3) diskontuota būsimųjų pinigų srautų dabartinė vertė.

Šiuos tris vertinimo požiūrius ir aptarsime plačiau.

Anot Deegan (2003), Riahi–Belkaoui (2004), Walker, Jones (2003) teigimu, diskusija dėl įvertinimo apskaitoje prasidėjo XX a. septinajame dešimtmetyje. Dvi originalios apskaitos teorijos monografijos – R. J. Chambers "Accounting, Evaluation and Economic Behavior" (1966 metais) ir E.O. Edwards ir P.W.Bell "The Theory and Measurement of Business Income" (1961 metais) – pasiūlė metodus, kurie nuo amortizacinių kainų perėjo prie matavimo pagal rinkos vertę. Pagrindiniai šių dviejų studijų skirtumai yra šie: a) Chambers naudojo realizavimo kainą, kaip tinkamą matavimo formą, tuo tarpu Edwards ir Bell naudojo pakeitimo kainą, ir b) Chambers finansiniams įsipareigojimams išlaikė amortizuotas kainas. Sterlingo žymiausias veikalas ("Theory of the

Measurement of Enterprise Income", 1970 metais) taip pat rekomendavo matavimui naudoti realizavimo kainas (Gray, 2003, p. 3).

Esamoji įsigijimo kaina (pasiūlyta Edwards ir Bell 1961 metais) gali būti apibrėžta kaip pinigų ar jų ekvivalentų suma, kuri reikalinga įsigyti tokį patį turtą. Anot Mackevičiaus J. (1994, p. 497), esamosios kainos metodo esmė ta, kad visas nepiniginis turtas bei sąnaudos finansinėse ataskaitose parodomi jų nūdienos rinkos kainomis arba, kitaip tariant, pinigų sumomis, reikalingomis atitinkamiems sunaudotiems ištekliams bei naudojamoms gamybos priemonėms įsigyti dabartinėmis sąlygomis – pakeitimo kaina. Konkretaus turto kaina gali keistis skirtingai nuo bendro kainų lygio pokyčių, todėl, naudojant esamosios kainos metodą, matomas specifinių išteklių bei gamybos priemonių kainų pokyčio poveikis apskaitos informacijai.

Pasak Riahi–Belkaoui (2004), Macve (2010), pagrindinis šio metodo uždavinys – esamosios įsigijimo kainos įvertinimo metodo pasirinkimas. Trys labiausiai paplitę metodai naudoja (eiliškumo tvarka):

- (kotiruojamas) rinkos kainas;
- specifinius kainų indeksus;
- įkainojimą.

Gordon (2001), Riahi–Belkaoui (2004) teigia, kad turto ir įsipareigojimų įvertinimas esamąja įsigijimo kaina pripažįstamas investicijų (žemės, akcijų, obligacijų) pelnu ar nuostoliais, kai įsigijimo kainos keičiasi per tam tikrą laikotarpį, kai yra įmonės įsigyti. Investicijų pelnas arba nuostoliai gali būti suskirstyti į du elementus:

1. Investicijų pelnas arba nuostoliai, susiję su parduoto turto objektais arba panaikintais įsipareigojimais;
2. Investicijų pelnas arba nuostoliai, susiję su dar turimo turto objektais arba dar esamais laikotarpio pabaigoje įsipareigojimais.

Anot Riahi–Belkaoui (2004), svarbus dabartinės įsigijimo kainos privalumas yra rezultatų dalinimas į (1) operatyvinius sprendimus dėl gamybos ir prekių, paslaugų pardavimo; (2) investavimo sprendimus apimančius investavimą į turtą, tikintis turto pakeitimo kainos didėjimo per laikotarpį.

Riahi–Belkaoui (2004) išskiria esamosios įsigijimo kainos apskaitos privalumus ir trūkumus. Pagrindinis esamosios įsigijimo kainos apskaitos privalumas išplaukia iš galimybės dabartinį pelną suskirstyti į dabartinį veiklos pelną ir investicijų pelną (nuostolius). Pirma, kaip pastebėjo Edwards ir Bell, rezultatų skirstymas į veiklos pelną ir investicijų pelną (nuostolius) yra esminis vertinant praeities vadovų veiklą, taip pat yra naudingas priimant verslo sprendimus, leidžia pateikti svarbią informaciją,

kuri gali būti naudojama analizuoti ir lyginti skirtingų laikotarpių ir skirtingų įmonių rezultatus. Antra, dabartinis veiklos pelnas atitinka pelną, kuris padeda palaikyti fizinius gamybinius pajėgumus, t.y. maksimali suma, kurią įmonė gali paskirstyti išlaikydama savo gamybinius pajėgumus.

Kiekvienas argumentas už rezultatų skirstymo į veiklos pelną ir investicijų pelną (nuostolius) lengvai gali būti užginčytas. Pirma, esamosios įsigijimo kainos sistema paremta augančios įmonės prielaida ir prielaida, kad patikimi esamosios įsigijimo kainos duomenys gali būti lengvai gauti. Abi šios prielaidos gali būti pavadintos „nepagrįstomis“ ar „nebūtinomis“. Antra, sudėtinga teisingai nustatyti, kas yra „esamoji įsigijimo kaina“. Be to, turto pakeitimo kaina gali nebūti vienoda visoms įmonėms – kai kurios įmonės gali nepasirinkti pakeisti turto vertę. Trečia, jeigu įmonei reikalingas turtas pakeitimo kainomis, tai gali būti efektyviau ir ne taip brangu įsigyti skirtingą turtą. Pakeitimo kaina nereiškia, kad turtas yra blogesnis, jeigu jis parduodamas. Taip pat pastebėta, kad esamosios įsigijimo kainos sistema kaip įvertinimo pagrindą naudoja esamąją vertę, tačiau ji neįvertina bendro kainų lygio pokyčio, pelno (nuostolių) iš piniginio turto ir įsipareigojimų turėjimo ir laikymo. Be to, Chambers (1995) kritikavo, kad “sprendžiant pagal praeitį ir sprendimų priėmimą ateityje, esamosios prekių vertės apskaita pagal Edwards ir Bell yra nereikšminga ir klaidinanti”.

Dabartinė realizavimo vertė (angl. Current exit price) (pasiūlyta Chambers 1966 metais). Chambers visais atžvilgiais buvo didelis istorinių kainų apskaitos kritikas, todėl pasiūlė alternatyvią apskaitos sistemą. Pradžioje jis buvo esamosios įsigijimo kainos apskaitos šalininkas, tačiau vėliau persigalvojo ir sukūrė savo naują esamosios realizavimo kainos apskaitos sistemą. Jo nauja teorija buvo gana revoliucinė apskaitos teorijų kontekste dėl argumentų tikslumo, žinių platumo, apimančio daug disciplinų, ir jo apskaitos vertinimo modelio. Chambers kritikavo istorinę vertę kaip “tik istorinį dalyką” ir tikrai esamosios kainos įtakoja veiksmų pasirinkimą. Jis argumentuoja, kad “jokia naudinga išvada negali būti gaunama iš praeities kainų, kurios neišvengiamai įtakoja dabartinį pajėgumą veikti rinkoje” ir atmeta pakeitimo kainą, kadangi ji neatspindi pajėgumo įeiti į rinką su pinigais, skirtais save pritaikyti prie dabartinių sąlygų. Dėl to jis siūlo realizavimo kainą ar rinkos kainą kaip “vienintelį svarbų finansinį rodiklį, kuris yra vienodai svarbus laiko momentu visiems galimiems ateities veiksams rinkose”. Kaip Chambers paaiškino, neištraukus visų praeities kainų, tik dvi kainos lieka, kurias galima vertinti – tai yra pirkimo kaina ir pardavimo kaina (Hameed Bin hj. Shahul, Ibrahim Mohamed, 2006, p. 15 –16). Chambers laikėsi sprendimų naudingumo požiūrio. Pagal Chambers, įmonė turi pastoviai nuolat prisitaikyti prisiderindama prie savo aplinkos ir rinkos, kad galėtų išlikti ir klestėti. Prisiderinimas reikalauja, kad įmonė gali greitai pakeisti, perkelti esantį turtą, kai tik atsiranda tam poreikis. Sprendimai, susiję su išteklių paskirstymo pokyčiais, reikalauja pardavimo, o ne pirkimo kainų žinojimo. Galimybė prisitaikyti yra esminė; galimybė prisitaikyti besikeičiančiomis

aplinkybėmis priklauso nuo turimų dabartinių pinigų ekvivalento. Kuo aukštesnė dabartinė įmonės turto rinkos vertė, tuo didesnė įmonės galimybė prisitaikyti besikeičiančiomis aplinkybėmis. Chambers darė prielaidą, kad apskaitos tikslas – valdyti ateities veiksmus (Riahi–Belkaoui, 2004). Nėra skirtumo tarp veiklos ir kito pelno – visas pelnas yra laikomas pelnu. Pelnas yra suma, kuri gali būti paskirstyta, išlaikant įmonės sugebėjimą prisitaikyti.

Esamosios realizavimo vertės apskaitos šalininkai akcentuoja alternatyvias išlaidas. Alternatyvios išlaidos reiškia kitos geriausios alternatyvos vertę. Kad žinotume alternatyvias išlaidas, būtina sužinoti turto rinkos arba pardavimo kainą. Yra 2 skirtingi įvertinimo būdai:

- 1) grynoji galimo realizavimo vertė (angl. net realizable value) – kai iš įvertintos pardavimo kainos atimama pardavimo, perleidimo ir pan. išlaidas;
- 2) realizavimo vertė – įvertinta pardavimo kaina, neatėmus užbaigimo išlaidų, pardavimo ir pan. išlaidų. Taip pat realizavimo verte gali būti vertinami ir įsipareigojimai.

Esamoji realizavimo kaina atspindi pinigų sumą, už kurią turtas gali būti parduotas, o įsipareigojimai perfinansuoti. Dažnai ši kaina vadinama tikėtina realizavimo kaina, grynąja realizavimo kaina. Realizavimo kainos yra labiau suprantamos nei pakeitimo kaina, o realizavimo vertės yra lengvai interpretuojamos kaip rinkos vertės. Dabartinė realizavimo kaina paprastai sutampa su:

- įprasto, o ne priverstinio turto pardavimo kaina;
- įvertinimo metu esanti pardavimo kaina, o ne kaina ateityje.

Grynosios realizavimo kainos nustatomos iš to turto rinkos kotiruojamų kainų, pakoreguotų pardavimo išlaidomis. Šios kainos atitinka turto pasiūlos ir paklausos pusiausvyros kainą. Jeigu grynoji galimo realizavimo kaina negali būti nustatyta iš rinkos, tai gali būti

- a) naudojami specifiniai kainų indeksai, suskaičiuoti remiantis išorės ar vidiniais šaltiniais;
- b) naudojamos išorinių vertintojų arba įmonės vadovų turto įkainojimu.

Realizavimo kainos apskaita apima balanso sudarymą remiantis įvertintomis dabartinėmis rinkos kainomis, vertėmis, kurios dabar galėtų būti gautos, jei turtas būtų parduodamas geriausia dabar prieinama kaina. Pajamų ataskaitos jungiasi su balansu įprastu būdu, nors paskirstymu paremtos išlaidos, tokios kaip nusidėvėjimas, yra pakeičiamos kainų pokyčių išlaidomis (Arnold, A. J.; Wearing, R.T., 1988).

Pagrindinė dabartinės realizavimo kainos apskaitos sistemos savybė – pajamų pripažinimo atsisakymas. Vertinant visus ne piniginius turto objektus esamosiomis realizavimo kainomis iš karto pripažįstamas pelnas. Taigi veiklos pelnas pripažįstamas pagaminimo momentu, kai pelnas ar nuostoliai pripažįstami įsigijimo metu ir atitinkamai pripažįstamas kainų pokytis ne pardavimo metu. Svarbiausias įvykis apskaitos cikle tampa įsigijimo ir pagaminimo, o ne pardavimo, momentas.

Atsisakoma pajamų pripažinimo realizavimo procese sąvokos. Pajamos pripažįstamos įsigijimo arba pagaminimo metu, o ne pardavimo momentu. Taigi pajamos yra balanso vertinimo proceso likutis.

Riahi–Belkaoui (2004) išskiria esamosios realizavimo apskaitos privalumus. Pirma, esamoji realizavimo kaina ir dabartinė turto vertė pateikia skirtingus įmonės alternatyvių išlaidų ekonominės koncepcijos įvertinimus. Tokiu atveju įmonės alternatyvios išlaidos yra arba turto pardavimo pinigų srautai, arba turto naudojimo metu gaunamos naudos dabartinė vertė. Abi vertės yra reikšmingos priimant sprendimus dėl įmonės tolesnio turto naudojimo arba jo pardavimo ir ar įmonė turėtų tęsti toliau savo veiklą. Antra, dabartinė realizavimo kaina pateikia reikšmingą ir būtiną informaciją, pagal kurią įvertinamos įmonės galimybės prisitaikyti ir likviduotis. Tokiu atveju įmonė, turinti greitai likviduojamo turto, gali lengviau prisitaikyti prie pasikeitusių rinkos sąlygų negu įmonė, turinti mažos vertės ar neparduotino turto. Trečia, esamoji realizavimo vertė padeda įmonės valdymo procese vadovams geriau vykdyti savo funkcijas todėl, kad atspindi dabartinius nuostolius ir kitus pokyčius. Ketvirta, esamosios realizavimo vertės naudojimas nereikalauja išlaidų paskirstymo per turto naudojimo laiką. Nusidėvėjimo sąnaudos konkrečioms metams yra skirtumas tarp turto esamosios realizavimo vertės metų pradžioje ir pabaigoje. Penkta, esamosios realizavimo vertės ataskaitos lengvai pritaikomos praktikoje. Dar daugiau, realizavimo kainos modelis yra vienintelė vertinimo alternatyva, kuri derinasi su realiais sprendimų pasirinkimais, prieinamais įmonei. Ši vertė yra naudinga priimant sprendimus ar firma turėtų tęsti turto naudojimą ar turėtų parduoti turtą ar investuoti į kažką kitą, ar firma turėtų užsidaryti (Bradbury, E., Michael, 2003).

Esamosios realizavimo apskaitos trūkumai. Pirma, esamosios realizavimo vertės sistema yra tinkama tik turtui, kurį tikimasi parduoti apibrėžta rinkos kaina. Nustatant pardavimo kainą unikaliam turtui, apskaitoje atsiranda daug subjektyvumo. Antra, ši sistema netinka turtui, kurį įmonė tikisi naudoti savo veikloje. Specifinis turtas gali neturėti realizavimo vertės todėl, kad negali būti atskirai disponuojamas – ši apskaitos sistema ignoruoja turto “naudojimo vertę”. Taip pat ginčytina, ar priimtina vertinti pardavimo kainomis visą turtą, jeigu įmonė yra pelningai dirbanti. Esamosios realizavimo kainos apskaita reikalauja turtą vertinti atskirai, o ne kaip visumą. Dėl to prestižas nepripažįstamas turtu, o turto, parduoto kartu, vertė gali būti labai skirtinga nuo atskirų pardavimų vertės. Trečia, konkretaus turto ir įsipareigojimų vertinimas esamąja realizavimo verte nėra pakankamai išnagrinėtas ir pateiktas praktiniam taikymui, pvz., nematerialaus turto (prestižo). Kai kurie autoriai abejoja esamosios realizavimo apskaitos gauto veiklos pelno tikrumu. Ketvirta, įmonės išteklių likvidavimo prielaida ir turto vertinimas jo pardavimo momentu prieštarauja įmonės veiklos tęstinumo principui. Penkta, esamosios realizavimo vertės apskaita neįvertina bendro kainų lygio pokyčių (Riahi–Belkaoui, 2004).

Dabartinės vertės apskaita (angl. present value). Dabartinės vertės koncepcijos atstovai: Edwards ir Bell. Ši sistema pagrįsta dabartinėmis vertėmis, nesusijusiomis su istorinėmis kainomis. Produkcijos našumo palaikymo koncepcija reikalauja, kad turtas ir įsipareigojimais būtų išreikšti dabartine verte. Pagal kapitalizacijos metodą dabartinės vertės, turto ar turto grupės ar viso turto kapitalizuotos vertės skaičiavimui yra diskontuotų laukiamų įplaukų iš tokio turto per jo naudingo tarnavimo laiką suma.

Tam, kad apskaičiuoti kapitalizuotą vertę, būtina žinoti šiuos kintamuosius: 1) laukiamos įplaukos iš turto naudojimo ar turėjimo; 2) šių laukiamų įplaukų laiko pasirinkimas; 3) likusių turto naudojimo metų skaičius; 4) tinkama palūkanų norma. Skaičiuojant dabartinę vertę gali būti naudojamos šios palūkanų normos: istorinė palūkanų norma, dabartinė palūkanų norma, vidutinė laukiama palūkanų norma, svertinio vidurkio kapitalo kaina, didėjanti skolinimosi palūkanų norma.

Jei šie kintamieji nustatomi objektyviai, dabartinės vertės metodas gali būti išreikštas:

$$P_0 = \sum_{j=1}^n \frac{R_j}{i^j}; P_1 = \sum_{j=1}^n \frac{R_j}{i^j}; I_1 = (P_1 - P_0) + R_1$$

kur P_0 – laikotarpio 0 dabartinė (kapitalizuota) vertė; P_1 – laikotarpio 1 dabartinė (kapitalizuota) vertė; I_1 – pirmųjų metų pelnas; R_j – laukiamos grynosios įplaukos j periodu; i – priimtina palūkanų norma; n – turto naudingo tarnavimo laikas (metais).

Dabartinės vertės pelnas yra bendra grynoji (teorinė) visų laukiamų įplaukų dabartinė vertė. Tai ekonominis pelnas, kuris atspindi lūkesčius apie būsimas įplaukas. Toks pelnas gali būti apskaičiuotas, kai visi susiję kintamieji yra apytikriai žinomi. Taigi ekonominis pelnas yra *ex ante* (išankstinis) pelnas, pagrįstas pinigų srautų lūkesčiais, o apskaitinis pelnas yra *ex post* (vėlesnis) arba periodinis pelnas pagrįstas istorinėmis vertėmis. Atskiriamas pelnas iš prekybos ir pelnas iš investicijų. Investicijų pelnas gali būti gautas arba negautas.

Šios teorijos kūrėjų nuomone, palūkanų norma yra subjektyvus dydis, todėl dabartinė vertė ar ekonominis pelnas yra subjektyvus pelnas.

Dabartinės vertės metodas laikomas naudingu tokiems ilgalaikiams sprendimams, kaip biudžetų sudarymas, produkto vystymas. Ilgalaikių gautinų sumų ir ilgalaikių mokėtinų sumų dabartinės vertės taip pat naudojamos finansinėse ataskaitose.

Alternatyvūs pelno modeliai. Kaip matome, skaičiuojant apskaitinį pelną ir siekiant jį pateikti kuo tikslesnį, artimesnį ekonominiam pelnui, galima taikyti įvairius įvertinimo būdus bei jų sistemas. Alternatyvų, iš ko pasirinkti, yra sukurta ir išbandyta. Tik šias sistemas sukūrus, jų autoriai siekė taikyti

tik vieną įvertinimo būdą, taip taikant konkrečias įvertinimo sistemas gali būti gaunamas skirtingas pelnas (4 lentelė).

4 lentelė

Vertinimo modelių ir pelno ryšys

VERTINIMO MODELIAI	DABARTINĖ VERTĖ	ISTORINĖ KAINA	PAKEITIMO KAINA	GRYNOJI REALIZAVIMO VERTĖ	ESAMOJI VERTĖ
Pelno koncepcija	Ekonominis pelnas	Apskaitinis pelnas	Verslo pelnas	Realizavimo pelnas	Esamasis pelnas

Šaltinis: sudaryta autorės pagal LEE, T. (1996) Income and value measurement, p. 25

Laikui bėgant įsivyravo nuomonė, jog apskaitoje galima taikyti keletą įvertinimo būdų. Pasak Riahi-Belkaoui (2004), JAV apskaitos standartus leidžianti organizacijos tyrimo grupė pažymėjo, kad "finansinių ataskaitų tikslai negali būti pasiekiami naudojant vieną įvertinimo sistemą. Tikslai nurodo, kad veiklos rezultatų ir finansinės būklės ataskaitos turi vartotojams padėti prognozuoti, palyginti ir įvertinti pelningumą. Kad patenkinti šiuos informacijos reikalavimus Tyrimo grupė padarė išvadą, kad skirtingam turtui ir įsipareigojimams geriau naudoti skirtingas įvertinimo sistemas, t.y. finansinės ataskaitos gali būti sudarytos iš duomenų, kuriems pritaikyta vertinimo sistemų kombinacija". Staubus (2004) teigia, kad jie nepriėmė sprendimų naudingumo teorijos. Tai nulėmė mišrią įvertinimo sistemą.

Dėl šios priežasties dabartiniuose daugelio valstybių apskaitos standartuose nustatyta mišri vertinimo sistema, išvengiant kai kurių dabartinės vertės sistemų trūkumų. Turto pakeitimo kaina reikalinga visose situacijose, kai turtas turi būti pakeistas, o turto grynosios realizavimo kainos naudojimas visose situacijose, kuriose turtas turi būti naudojamas ar parduotas, o ne pakeistas. Jeigu prie šių dviejų taisyklių pridėtume piniginio turto ir įsipareigojimų dabartine verte vertinimo taisyklę, įvertinimo metodų kombinacija būtų lengvai pritaikoma praktiškai ir pagrįsta teoriškai (Riahi-Belkaoui, 2004).

Pastaruosius du dešimtmečius mišri vertinimo sistema pereina į tikrosios vertės apskaitos sistemą, kurioje sutelpta dauguma ankstesnių verčių apibūdinimų. JAV 1992 metais buvo išleistas apskaitos standartas SFAS 107, kuris nustatė finansinių instrumentų vertinimą tikrąja verte konkrečiuose finansinių ataskaitų straipsniuose, pavyzdžiui, paskolų ir indėlių portfelių ir kitų nebalansinių straipsnių, kuriuos gali turėti bankai ir kitos finansų įstaigos. Jau 1999 metais Tarptautinių apskaitos standartų Valdyba išleido 39 TAS, kuris reglamentavo finansinių instrumentų pripažinimą ir vertinimą apskaitoje. Per paskutinį dešimtmetį tikrosios vertės metodo vertinimui nustatymas daugelyje standartų išplito ir šiuo metu šis vertinimo būdas labai populiarus.

Reikalavimų finansiniam turtui nustatymas TAS yra realizavimo vertės įdiegimo pavyzdys. Vertybiniai popieriai, kuriais prekiaujama rinkoje, vertinami rinkos kaina pagal 39 TAS, JAV, Japonijos standartus. Pardavimo kainas palaiko TASV, Europos Komisija, JAV, Didžioji Britanija, Kanada. Rinkos vertinimas įdiegtas į tikrąją vertę TAS.

2004 metais TAS ir FASB priėmė pagrindinį finansinių ataskaitų tikslą – kad geriausias įvertinimo būdas yra tikroji vertė (angl. fair value). 39 TAS „Finansiniai instrumentai“, 3 TFAS „Verslo jungimai“ remiasi tikrąja verte. „Tikroji vertė yra suma, už kurią gali būti apsikeista turtu tarp nesusijusių šalių, ketinančių pirkti (parduoti) turtą arba užskaityti tarpusavio išipareigojimą“. Aktyvioje rinkoje tikroji vertė yra sandorio kaina – rinkos kaina. Jei aktyvios rinkos nėra, tikrajai vertei nustatyti gali būti naudojamos įvairios verčių atmainos: diskontuota vertė, pakeitimo kaina arba realizavimo vertė (Godfrey ir kt., 2006; Bromwich ir kt., 2010).

Išanalizavus sukurtas turto ir išipareigojimų vertinimo teorijas bei paskutines tendencijas apskaitos reglamentavime, galima teigti, kad be istorinių kainų sistemos vientisos, praktiškai veikiančios alternatyvos nebuvo sukurta, daugelis požiūrių turi svarbių trūkumų, todėl pastaruoju metu vyrauja mišri vertinimo sistema skirtingoms turto ir išipareigojimų rūšims, vis labiau akcentuojant tikrąją vertę. Toliau aktualu analizuoti, kokius konkrečius įvertinimo būdus naudoja įmonės praktikoje, įgyvendindamos savo apskaitoje nustatytus Lietuvos bei Tarptautinių apskaitos standartų reikalavimus.

2. ĮVERTINIMO BŪDŲ LIETUVOJE ANALIZĖ

2.1. Verslo apskaitos standartuose nustatyti įvertinimo būdai

LR Įmonių finansinės atskaitomybės įstatymas (2001) reikalauja, kad įmonės, sudarydamos finansines ataskaitas, turtą, nuosavą kapitalą ir įsipareigojimus įvertintų vadovaudamosi bendraisiais apskaitos principais ir apskaitos standartais. Kiekvienas turto, nuosavo kapitalo ir įsipareigojimų finansinės ataskaitos straipsnis vertinamas atskirai. Šis įstatymas išskirtiniais atvejais, kai taikant bendruosius apskaitos principus ir apskaitos standartus sudarytos finansinės ataskaitos neatspindi tikro ir teisingo vaizdo, nuo apskaitos standartų ir bendrųjų apskaitos principų leidžia nukrypti, kad būtų pasiektas finansinių ataskaitų tikslas. Tačiau kiekvienas nukrypimas nuo apskaitos standartų, jo priežastys ir poveikis įmonės turtui, nuosavam kapitalui, įsipareigojimams, pajamoms ir sąnaudoms, pinigų srautams turi būti aptariamasi aiškinamajame rašte.

1–ajame VAS (2010) nurodyta, kad finansinių ataskaitų elementai gali būti įvertinami įvairiais būdais ir jų deriniais:

- 1) įsigijimo savikaina;
- 2) tikrąja verte;
- 3) grynąja galimo realizavimo verte;
- 4) grynąja galimo pardavimo kaina;
- 5) dabartine verte;
- 6) naudojimo verte;
- 7) amortizuota savikaina.

1–ajame VAS'e nurodyta, jog „daugumą finansinių ataskaitų elementų įmonės vertina įsigijimo savikaina, tačiau yra tokių finansinių ataskaitų elementų, kuriuos kiti VAS'ai nustato vertinti kitais įvertinimo būdais. Įmonės finansinių ataskaitų elementus privalo vertinti VAS'ų nustatytais įvertinimo būdais, o jeigu tokių įvertinimo būdų nenustatyta, įmonės juos gali pasirinkti pačios.“

Įsigijimo savikainos įvertinimo būdas. Pagal 12–ąjį VAS, įsigijimo (pasigaminimo) savikaina – sumokėta ar mokėtina pinigų ar pinigų ekvivalentų suma ar kito mainais atiduoto ar sunaudoto turto vertė įsigyjant ar pasigaminant turtą. Šis būdas reiškia, kad turtas vertinamas įsigijimo metu sumokėto arba mokėtino atlygio tikrąja verte, o įsipareigojimai – gautina arba mokėtina pinigų suma, kurią numatoma gauti ar sumokėti esant normalioms verslo sąlygoms. Turto įsigijimo savikaina nustatoma remiantis konkrečiais duomenimis, dokumentais, todėl vertinant šiuo būdu nereikia remtis jokiais prielaidomis. Pasak Audito ir apskaitos tarnybos (2010), vertinimo įsigijimo savikaina privalumas –

įsigijimo savikaina parodo tikrąją sandorio vertę, ji yra patikima ir gali būti patikrinta, o trūkumas – turto vertė kinta ir po ilgesnio laiko įsigijimo savikaina neberodo turto tikrosios vertės. Reikia pažymėti, kad jeigu turtas finansinėse ataskaitose parodomas įsigijimo savikaina atėmus sukauptą nusidėvėjimo ir turto nuvertėjimo sumą, tai yra vadinama įsigijimo savikainos metodu.

Vertinant įsigijimo savikaina, įgytas turtas vertinamas ir registruojamas apskaitoje įsigijimo metu sumokėta ar mokėtina pinigų, jų ekvivalentų ar kitų vertybių suma. Įsigijimo metu įsigijimo savikaina dažniausiai atitinka tikrąją turto vertę. Į įsigijimo savikainą paprastai traukiamos ir visos iki jo naudojimo pradžios patirtos išlaidos, susijusios su turto įsigijimu ir paruošimu naudoti. Taigi nematerialiojo turto įsigijimo savikainą sudaro ne tik jo pirkimo kaina, bet ir visi negražinami pirkimo mokesčiai ir visos išlaidos, susijusios su to turto įsigijimu ir paruošimu numatomam naudojimui (pvz., honorarai už teisinę paslaugas ir t. t.). Į ilgalaikio materialiojo turto įsigijimo savikainą taip pat įskaičiuojama ne tik jo pirkimo kaina, bet ir su įsigijimu susiję negražinami mokesčiai, turto gabenimo, montavimo, instaliavimo, bandymo ir kitos išlaidos, susijusios su jo paruošimu naudoti. Į atsargų įsigijimo savikainą be pirkimo kainos įskaičiuojami ir negražintini mokesčiai, gabenimo ir kitos išlaidos, susijusios su jų įsigijimu ir pristatymu įmonei. Pasigamintas turtas įvertinamas jo pasigaminimo savikaina, kuri sudaro už išteklius (materialius, darbo ir kt.), sunaudotus turto gamybai, sumokėtų ar mokėtinų pinigų ar jų ekvivalentų suma. Mainais gauto turto įsigijimo savikaina dažniausiai lygi mainais atiduoto turto ar suteiktų paslaugų tikrajai vertei. Gautinos sumos įvertinamos gautina ar sumokėta, o įsipareigojimai – gauta ar mokėtina įprastomis verslo sąlygomis pinigų ar jų ekvivalentų suma (1-ojo VAS metodinės rekomendacijos, 2010).

Kai mokėjimo už įsigyjamo turto objektą laikotarpis viršija 12 mėnesių ir turtas įsigyjamas brangiau nei jo tikroji vertė, o sutartyje palūkanos nenumatytos arba jų dydis reikšmingai skiriasi nuo rinkos palūkanų normos, įsigijimo savikaina apskaičiuojama diskontuojant visą mokėtiną sumą iki dabartinės vertės taikant rinkos palūkanų normą. Skirtumas pripažįstamas palūkanų sąnaudomis visą išsimokėjimo laikotarpį.

Tikrosios vertės būdas. Pagal 12-ąjį VAS, tikroji vertė – tai suma, už kurią tarpusavyje nesusijusios, gerai informuotos ir pageidaujanti sudaryti sandorius šalys gali apsikeisti turtu, paslaugomis arba užskaityti tarpusavio įsipareigojimus.

Tikrąją vertę, kai turtas ar įsipareigojimas įvertinami suma, už kurią gali būti apsikeista turtu ar paslaugomis arba kuria gali būti užskaitytas tarpusavio įsipareigojimas tarp nesusijusių šalių, kurios ketina pirkti (parduoti) turtą arba užskaityti tarpusavio įsipareigojimą. Turto ar įsipareigojimo tikroji vertė gali būti patikimai nustatyta, jei jų tikrosios vertės svyravimai nereikšmingi arba jei įvairių

vertinimų rezultatų kitimo tikimybė gali būti tiksliai numatyta ir įvertinta (1-ojo VAS metodinės rekomendacijos, 2010).

VAS'ai rekomenduoja, kad įvertinimas tikrąja verte apskaitoje būtų atliekamas:

- nustatant turto, kurio vertė nenurodyta sutartyse, įsigijimo savikainą (pvz., nemokamai gautas turtas įvertinamas ir apskaitoje registruojamas jo tikrąja verte, mainais gautas nepanašus, nepanašios vertės ilgalaikis turtas įvertinamas atiduodamo turto tikrąja verte);

- taikant ilgalaikio materialiojo turto apskaitos perkainota verte metodą, registruojant turto vertės padidėjimą ar sumažėjimą (remiamasi to turto tikrąja verte perkainojimo metu);

- nustatant įmonės finansinio turto ir finansinių įsipareigojimų vertę, jei ją galima patikimai nustatyti.

Nustatant turto ar įsipareigojimo tikrąją vertę, reikėtų laikytis šio jos nustatymo būdų eiliškumo:

- pagal rinkos kainą, paskelbtą aktyviojoje rinkoje. Pirmiausia patikrinama, ar nėra to turto ar įsipareigojimų aktyviosios rinkos, kurioje galėtų būti skelbiama jo rinkos kaina. Aktyvioje rinkoje paskelbta rinkos kaina yra geriausias tikrosios vertės įrodymas. Taip dažniausiai nustatoma rinkoje kotiruojamų vertybinių popierių tikroji vertė.

- pagal kitų rinkų kainą. Jei aktyviosios rinkos nėra, patikrinama, ar nėra kitokių rinkų, kuriose yra parduodamas panašus turtas ar įsipareigojimas, vykdomi panašūs sandoriai. Pvz., nekilnojamojo turto tikroji vertė gali būti nustatoma pagal tame rajone parduodamų panašių pastatų siūlomą kainą, automobilių – pagal panašių modelių automobilių kainą, skelbiamą masinės informacijos priemonėse.

- pagal kainą, nustatytą nepriklausomo eksperto. Turto ar įsipareigojimo vertei nustatyti taip pat gali būti samdomi nepriklausomi turto ir verslo vertintojai.

- pagal vertinimo metodą, kuriam naudojamus duomenis galima patikimai įvertinti, nes jie gaunami iš aktyviosios rinkos. Jeigu nėra turto ar įsipareigojimų aktyviosios ir kitų rinkų, jų tikrųjų verčių neįmanoma nustatyti, įmonė tikrąją vertę nustato naudodama vertinimo metodą. Vertinimo metodo tikslas – nustatyti, kokia būtų turto ar įsipareigojimo kaina tikrosios vertės nustatymo dieną, kai sudaromas sandoris tarp nesusijusių šalių esant įprastoms verslo aplinkybėms. Vertinimo metodas apima naujausius sandorius (jeigu įmanoma) tarp nusimanančių ir nesusijusių šalių, nuorodą į kito, iš esmės panašaus, turto ar įsipareigojimo dabartinę tikrąją vertę, diskontuotų pinigų srautų analizę. Jeigu egzistuoja vertinimo metodas, kurį rinkos dalyviai įprastai naudoja turtui ar įsipareigojimui įkainoti, ir yra įrodyta, kad pagal šį modelį gaunami patikimi kainų iš realių rinkos sandorių įvertinimai, tada reikėtų naudotis šiuo metodu. Įmonė turėtų periodiškai tikrinti vertinimo metodą ir įvertinti jo

patikimumą naudodama kainas iš bet kokių stebimų dabartinių rinkos sandorių su panašiu ar tokiu pačiu turtu ar įsipareigojimu arba kainas, pagrįstas bet kokiais stebimos rinkos duomenimis.

Grynosios galimo realizavimo vertės būdas. Pagal 9–ąjį VAS, grynoji galimo realizavimo vertė – įvertinta pardavimo kaina, esant įprastoms verslo sąlygoms, atėmus įvertintas gamybos užbaigimo ir galimas pardavimo išlaidas (pakavimo, žymėjimo, krovimo, gabenimo, komisinių ir kitas). Tačiau kartais būna sunku tiksliai nustatyti papildomas produkcijos gamybos užbaigimo ir pardavimo išlaidas.

Šiuo įvertinimo būdu vertinama tais atvejais, kai įmonės turto balansinė vertė būna didesnė nei jo tikroji vertė. Šio įvertinimo būdo tikslas – apskaitoje įvertinti turtą suma, artima tikrajai vertei. Šis vertinimo būdas dažniausiai taikomas vertinant įmonės atsargas, jei jų įsigijimo ar pasigaminimo savikaina tampa aukštesnė už numatomą pardavimo kainą, t. y. jei pardavus atsargas jų įsigijimo ar pasigaminimo savikaina nebus padengta, nes atsargos paseno, rinkoje jų pardavimo kainos sumažėjo, išaugo atsargų gamybos užbaigimo ar pardavimo išlaidos ir pan. (1–ojo VAS metodinės rekomendacijos, 2010).

Grynosios galimo pardavimo kainos būdas. Pagal 23–ąjį VAS, turto grynoji galimo pardavimo kaina yra turto rinkos kaina, atėmus galimas šio turto pardavimo (pristatymo į rinką) išlaidas. Apskaičiuojant turto grynąją galimo pardavimo kainą, daroma prielaida, kad jo rinkos kainą galima patikimai nustatyti. Nustatant turto grynojo pardavimo kainą, remiamasi visa žinoma informacija: įmonės apskaitos dokumentais, katalogais, statistiniais leidiniais, internetu, spauda ir kt. Jeigu įmonė gali parduoti turtą keliose skirtingose rinkose, kuriose kainos yra skirtingos, grynajai galimo pardavimo kainai nustatyti naudotina tos rinkos, kurioje tikimasi turtą parduoti, kaina.

1–ojo VAS metodinės rekomendacijos (2010) aiškina, kad turto grynoji galimo pardavimo kaina gali būti nustatoma įvairiais būdais, pavyzdžiui:

- pagal kainą, kuri nurodyta pardavimo sutartyje, jei ji yra pasirašyta;
- pagal rinkos kainą, jei pardavimo sutartis nesudaryta, tačiau analogišku turtu prekiaujama aktyviojoje rinkoje. Turto rinkos kaina yra pirkėjų siūloma kaina. Jei pirkėjai kainos nesiūlo, grynoji galimo pardavimo kaina skaičiuojama remiantis paskutinio analogiško sandorio kaina, jeigu per laikotarpį nuo sandorio dienos iki turto atsiperkamosios vertės nustatymo dienos ekonominės sąlygos reikšmingai nepasikeitė;

• remiantis patikimiausia informacija apie sumą, kuri balanso datą įmonė galėtų gauti pardavusi turtą, jei pardavimo sutartis nesudaryta ir turto aktyviosios rinkos nėra. Patikimiausia informacija gali būti įmonės skelbtų panašaus turto viešųjų pardavimo ir pirkimo aukcionų kainos, kvalifikuotų turto vertintojų panašaus turto įvertinimai ir kita informacija. Nustatydamą pardavimo

kainą, įmonė taip pat turėtų atsižvelgti į neseniai įvykusius panašaus turto sandorius toje pačioje veiklos šakoje. Tačiau turto grynoji galimo pardavimo kaina neturi būti nustatoma pagal priverstinio pardavimo atvejus, nebent įmonės vadovybė būtų priversta parduoti turtą nedelsdama.

Dabartinės vertės būdas. Pagal 19–ąją VAS, turto dabartinė vertė – diskontuota būsimojo laikotarpio pinigų įplaukų suma, kurią, kaip tikimasi, turtas turėtų uždirbti ateityje normaliomis verslo sąlygomis.

1-ojo VAS metodinės rekomendacijos (2010) aiškina, kad taikant dabartinės vertės įvertinimo būdą, įsipareigojimams įvertinami diskontuota būsimojo laikotarpio pinigų išmokų suma, kurios prireiks įsipareigojimams vykdyti esant normalioms verslo sąlygoms. Verčių (sumų) diskontavimas remiasi prielaida, kad tam tikra pinigų suma šiandien verta daugiau nei ateityje – po metų ar kelerių. Diskontuota suma skaičiuojama taikant diskontavimo koeficientą, kuris nustatomas pagal skaičiavimui taikomą diskonto normą ir laikotarpio trukmę. Nustatant dabartinę mokėjimo, kuris bus atliktas po n metų esant i diskonto normai, vertę, diskonto koeficientas D skaičiuojamas pagal (1) formulę:

$$D = \frac{1}{(1+i)^n}$$

D – visada mažiau nei vienetas ir parodo vieno piniginio vieneto (lito) tikrąją vertę ateityje. Nustatant diskonto normą, dažniausiai remiamasi vidutine konkrečių operacijų rinkos palūkanų norma. Tam tikrais atvejais gali būti taikomos ir kitokios nei rinkos palūkanų normos.

Naudojimo vertės būdas. Pagal 23–ąją VAS, naudojimo vertė – dabartinė vertė grynujų būsimųjų pinigų srautų, kuriuos tikimasi gauti turtą naudojant ir jį perleidžiant, pasibaigus jo naudingo tarnavimo laikui. 1-ojo VAS metodinės rekomendacijos (2010) aiškina, kad turto naudojimo vertė nustatoma diskontuojant grynuosius būsimuosius pinigų srautus, kuriuos numatoma gauti naudojant turtą ir jį perleidžiant pasibaigus jo naudingo tarnavimo laikui. Diskontuotų grynujų būsimųjų pinigų srautų dabartinė vertė apskaičiuojama pagal (2) formulę:

$$PS_{NPV} = \frac{PS_1}{(1+i)} + \frac{PS_2}{(1+i)^2} + \dots + \frac{PS_n}{(1+i)^n}$$

kur PS_{NPV} – diskontuotų grynujų pinigų srautų dabartinė vertė;

$PS_1 \dots PS_n$ – 1-ojo – n -ojo laikotarpio gryniesi būsimieji pinigų srautai;

r – diskonto norma, išreikšta vieneto dalimis;

$1 \dots n$ – laikotarpiai, kurių gryniesi būsimieji pinigų srautai skaičiuojami.

Paskutinio n -ojo laikotarpio pinigų srautai PS_n apima ir ateityje tikėtiną pinigų sumą, kurią numatoma gauti perleidus turtą jo naudingo tarnavimo laiko pabaigoje. Diskonto norma turi būti apskaičiuojama atsižvelgiant į dabartinę pinigų laiko vertę ir turtui būdingos rizikos įvertinimą.

Amortizuotos savikainos būdas. Pagal 18-ąjį VAS, amortizuota finansinio turto savikaina – ilgalaikio finansinio turto įsigijimo savikaina, atėmus atgautą pagrindinės sumos dalį, pripažinus sukauptą skirtumą tarp įsigijimo savikainos ir išpirkimo sumos amortizaciją ir atėmus to turto nuvertėjimo sumą, o amortizuota finansinio įsipareigojimo savikaina – ilgalaikio finansinio įsipareigojimo savikaina, atėmus grąžintą pagrindinės sumos dalį ir pripažinus sukauptą skirtumą tarp savikainos ir išpirkimo sumos amortizaciją.

1-ojo VAS metodinės rekomendacijos (2010) aiškina, kad amortizuota savikaina skaičiuojama taikant apskaičiuotų palūkanų normos metodą. Apskaičiuotų palūkanų norma – palūkanų norma, kurią taikant pinigų srautai diskontuojami visą finansinio turto naudojimo laiką arba iki kito perkainojimo datos. Skaičiuojant atsižvelgiama į visus sumokėtus arba gautus mokėjimus ir apskaičiuotus procentus.

Amortizuota savikaina paprastai vertinamas finansinis turtas, laikomas iki išpirkimo arba atsiskaitymo termino, pavyzdžiui, obligacijos, suteiktos paskolos ir gautinos sumos, ir ne prekybai skirti finansiniai įsipareigojimai. Įmonės suteiktos ar perpirktos ilgalaikės paskolos ir po vienerių metų gautinos sumos vertinamos amortizuota savikaina, neatsižvelgiant į tai, ar įmonė ketina jas laikyti iki atsiskaitymo termino (18 VAS, 2010).

Akivaizdu, kad įsigijimo savikainos būdas visiškai atitinka istorinės kainos būdą apskaitos teorijoje, grynosios galimo realizavimo vertės būdas – realizavimo vertės teoriją, dabartinės vertės – dabartinės vertės teoriją. Pagal esamus aprašymus labai neaišku, kuo iš esmės skiriasi grynosios galimo realizavimo vertės būdas nuo grynosios galimo pardavimo kainos, nes jų aprašymai visiškai panašūs, tik taikomi kitais atvejais. Rudžionienės (2010) nuomone, dėl šios priežasties dviejų panašių įvertinimo būdų vartojimas neturi prasmės, nes ir tarptautiniuose apskaitos standartuose nėra grynosios galimo pardavimo kainos būdo. Lietuvoje, kaip ir TAS/TFAS, atskirti tikrosios ir grynosios galimo realizavimo vertės būdai, tik nėra akcentuota, kuo jie skiriasi vienas nuo kito. Naudojimo vertė TAS/TFAS taip pat nėra išskirtas kaip įvertinimo būdas, jis taikomas tik nuvertinant ilgalaikį materialųjį turtą. Todėl siūlyčiau Lietuvoje palikti įsigijimo savikainos, tikrosios vertės, grynosios galimo realizavimo vertės, dabartinės vertės, amortizuotos savikainos būdus.

2.2. Įmonės turto ir įsipareigojimų vertinimo modelis

Paprastai įmonės pasirenka įsigijimo savikainos būdą, kurį derina su kitais būdais. Įmonės gali pačios pasirinkti finansinių ataskaitų elementų įvertinimo būdus, jeigu Verslo apskaitos standartai nenustato kitaip (1 VAS, 2010). Jeigu tokių įvertinimo būdų VAS nenustatyta, įmonės juos gali pasirinkti pačios tiek, kiek ir kokių joms reikia pagal pasirinktą apskaitos politiką. Apskaitos politikoje

taip pat turėtų būti apspręsta ir kokie finansinių ataskaitų elementai kokiais įvertinimo būdais ar jų deriniais vertinami sudarant finansines ataskaitas.

Siekiant išsiaiškinti, kurie įvertinimo būdai labiausiai tinkami apskaičiuoti tikslų pelną, atlikta VAS ir TAS/TFAS, jų metodinių rekomendacijų ir aiškinimų kokybinė analizė. Tyrimo metu išskirti įvertinimo būdai, kuriuos galima taikyti pagrindiniams turto ir įsipareigojimų straipsniams. Tyrimo rezultatai apibendrintai pateikti 5 lentelėje.

5 lentelė

Finansinių ataskaitų elementų įvertinimo būdai pagal VAS ir TAS/TFAS

Elementas arba jo dalis	Pirminis pripažinimas		Vėlesnis įvertinimas	
	VAS	TAS/TFAS	VAS	TAS/TFAS
Ilgalaikis nematerialusis turtas	įsigijimo savikaina, nemokamai gautas – tikrąja verte		įsigijimo savikaina	įsigijimo savikaina arba tikrąja verte
Ilgalaikis materialusis turtas			įsigijimo savikaina arba perkainota verte	
Investicinis turtas	įsigijimo savikaina arba tikrąja verte			
Suteiktos paskolos ir gautinos sumos	įsigijimo savikaina		ilgalaikis (–ės)– amortizuota savikaina, trumpalaikis (–ės) – įsigijimo savikaina	Amortizuota savikaina, naudojant faktinių palūkanų normos metodą
Atsargos	įsigijimo savikaina		įsigijimo savikaina arba grynąja galimo realizavimo verte	
Įsipareigojimai	įsigijimo savikaina	tikrąja verte	susiję su rinkos kainomis – tikrąja verte; kiti ilgalaikiai – amortizuota savikaina; kiti trumpalaikiai – įsigijimo savikaina	Tikrąja verte arba amortizuota savikaina, priklausomai nuo įsipareigojimų rūšies
Atidėjiniai	dabartine verte			

Šaltinis: sudaryta autorės pagal VAS (2010), Rudžionienė (2008, 2009), TAS/TFAS (2008).

13 VAS „Nematerialusis turtas“ ir 36 TAS „Nematerialusis turtas“ nustato, kad ilgalaikis nematerialusis turtas apskaitoje registruojamas įsigijimo savikaina, tik vėliau šį turtą pateikiant finansinėse ataskaitose įmonė gali pasirinkti įsigijimo savikainos būdą arba tikrosios vertės būdą. Pagal VAS ir pagal TAS/TFAS ilgalaikis materialusis turtas (toliau IMT) jį įsigijus apskaitoje registruojamas įsigijimo savikaina, o jeigu gautas nemokamai – tikrąja verte. Vėliau įmonės gali rinktis įsigijimo savikainos arba perkainotos vertės būdą. Ilgalaikio turto balansinė vertė atspindint ją įsigijimo savikainos būdu yra lygi iš to turto įsigijimo savikainos atėmus visą sukauptą nusidėvėjimą ir vertės sumažėjimą, jeigu jis reikšmingas. Taikant perkainotos vertės vertinimo būdą, standartai reikalauja patikslinti ilgalaikio turto balansinę vertę iki turto tikrosios vertės. Taigi iš principo tai yra tikrosios vertės būdas. Tame pačiame (12–ajame VAS) standarte investicinio turto apskaitos reglamentavime

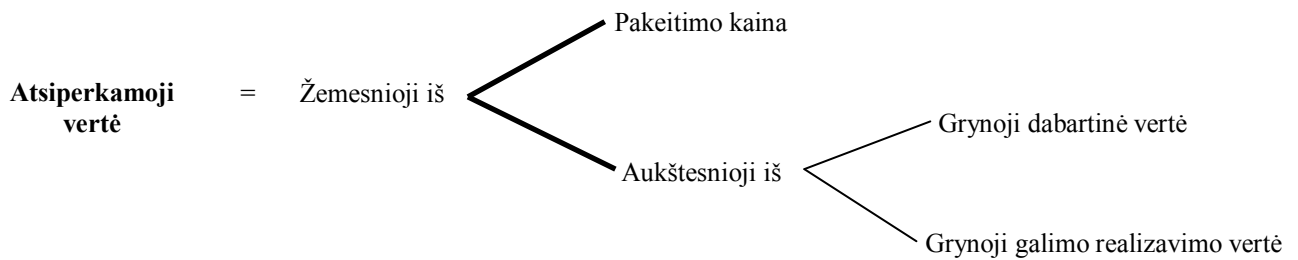
nustatyti du alternatyvūs būdai: įsigijimo savikainos ir tikrosios vertės. Tikrosios vertės būdas traktuojamas taip pat, kaip ir perkainotos vertės. Taigi reikėtų pritarti Rudžionienės (2010) nuomonei, kad perkainotą vertę reikėtų vadinti jos tikru pavadinimu – tikrąja verte. Investicinį turtą apskaitant tikrąja verte, kiekvieną kartą sudarant finansines ataskaitas, tikroji vertė turi būti nustatoma iš naujo, jos pasikeitimą pelno (nuostolių) ataskaitoje pripažįstant pelnu ar nuostoliais, taigi koreguojamas pelnas (nuostoliai).

18 VAS „Finansinis turtas ir finansiniai įsipareigojimai“ numato, kad pirmą kartą pripažindama finansinį įsipareigojimą, įmonė turi įvertinti jį savikaina, t. y. gauto turto ar paslaugų verte, o pagal TAS/TFAS – tikrąja verte. Tolesnė įsipareigojimų apskaita priklauso nuo jų rūšies: pagal VAS susiję su rinkos kainomis vertinami tikrąja verte, kiti trumpalaikiai įsipareigojimai – įsigijimo savikaina, o kiti ilgalaikiai – amortizuota savikaina, o pagal TAS/TFAS – tikrąja verte arba amortizuota savikaina, priklausomai nuo rūšies. Taigi finansinėse ataskaitose TAS/TFAS nenumato vertinimo įsigijimo savikaina. Suteiktos paskolos ir gautinos sumos tiek pagal VAS, tiek pagal TAS/TFAS registruojamos įsigijimo savikaina, tačiau pateikiant finansinėse ataskaitose ilgalaikes sumas privaloma pateikti amortizuota savikaina, o TAS/TFAS netgi trumpalaikes sumas reikalauja įvertinti amortizuota savikaina.

TAS/TFAS ir VAS reglamentuoja tuos pačius atsargų ir atidėjinių įvertinimo būdus. Atsargos pirminio pripažinimo metu pripažįstamos įsigijimo savikaina, o vėliau sudarant finansines ataskaitas įvertinamos mažesniąja iš įsigijimo savikainos ir grynosios galimo realizavimo vertės. Atidėjiniai tiek pirminio pripažinimo, tiek vėlesnio vertinimo metu įvertinami tikėtina būsimų išlaidų dabartine verte.

Atlikus VAS ir TAS/TFAS reikalaujamų pagrindinių turto ir įsipareigojimų įvertinimo būdų analizę, galima teigti, kad TAS/TFAS reikalauja, kad daugiau finansinių ataskaitų straipsnių turi būti vertinami tikrąja verte. Toks vertinimas reikalauja papildomų darbo išteklių ir finansinių išlaidų, tačiau padeda apskaičiuoti kuo tikresnį įmonės pelną bei pateikti tikrą ir teisingą įmonės finansinę būklę finansinėse ataskaitose.

Atliktoje analizėje neatsiskleidė grynosios galimo pardavimo kainos ir naudojimo vertės naudojimas. Tik vadovaujantis 23-uosiu VAS'u „Turto nuvertėjimas“ įmonėms reikia nustatyti, ar įmonės turimo turto balansinė vertė yra didesnė už jo atsiperkamąją vertę, tada turtas laikomas nuvertėjusiu ir apskaitoje reikia registruoti nuostolius dėl turto nuvertėjimo. Turto atsiperkamąją verte laikoma turto grynoji galimo pardavimo kaina arba naudojimo vertė, ta, kuri iš jų yra didesnė. Dažniausiai literatūros šaltiniuose atsiperkamosios vertės koncepcija iliustruojama grafiškai (2 pav.).

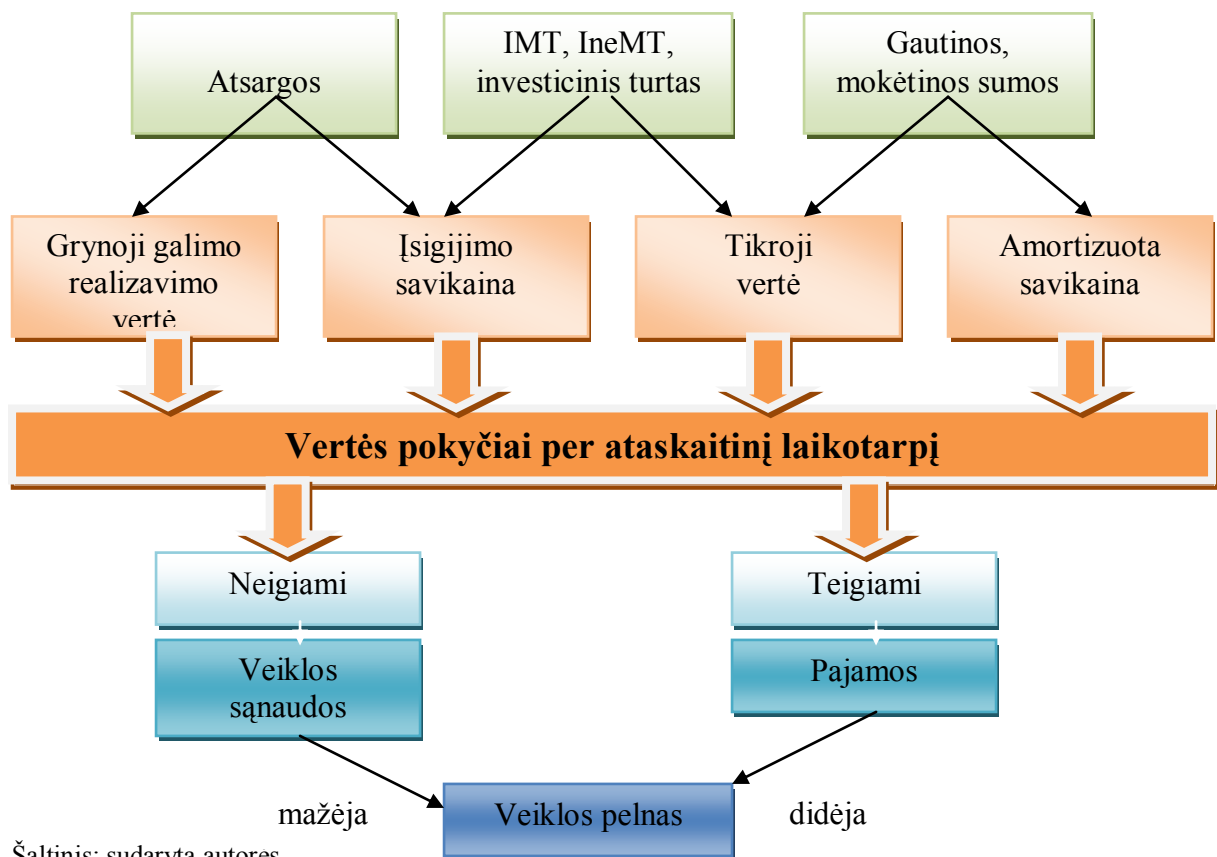

Šaltinis: GODFREY, J. ir kt. (2006) *Accounting Theory*. 6th ed., p. 118.

2 pav. Atstatomosios vertės koncepcija

Atstatomosios vertės nustatymo metodika naudojama turto nuvertėjimo procese, kuris praktiškai įeina į įsigijimo savikainos būdą, nes turtą finansinėse ataskaitose pateikiant įsigijimo savikainos būdu jo vertė nustatoma iš įsigijimo savikainos atėmus sukauptą nusidėvėjimą (amortizaciją) ir turto nuvertėjimo nuostolius, todėl detaliau šios vertės taikymas šiame darbe neanalizuojamas.

Apibendrinant atliktos analizės rezultatus, galima sudaryti po įsigijimo prieš finansinių ataskaitų sudarymą įmonės turto ir įsipareigojimų vertinimo modelį (3 pav.)

3 pav. Įmonės turto ir įsipareigojimų vertinimo modelis

Pagrindinės turto sudėtinės dalys (išskyrus finansinį turtą) vertinimo tikslais gali būti išskirtos šios: ilgalaikis materialusis ir nematerialusis, investicinis turtas, atsargos, gautinos sumos. Pirminio pripažinimo metu visas nagrinėtas turtas vertinamas įsigijimo savikaina ir jo įsigijimo apskaita nedaro įtakos pelnui. Poveikis pelnui atsiranda tada, kai reikia sudaryti finansines ataskaitas ir siekiant jose pateikti tikrą ir teisingą įmonės finansinę būklę ir veiklos rezultatus tikslinamos jo vertės. Tuomet pagal TAS/TFAS ir VAS savo apskaitos politikoje įmonės gali pasirinkti, kokia verte turtą parodyti finansinėse ataskaitose: ilgalaikį materialųjį ir nematerialųjį, investicinį turtą – įsigijimo savikaina arba tikrąja verte, o atsargas privalo pateikti įsigijimo savikaina arba grynąja galimo realizavimo verte, atsižvelgiant į tai, kuri iš jų yra mažesnė.

Gautinos ir mokėtinos sumos pagal TAS/TFAS finansinėse ataskaitose pateikiamos tikrąja verte arba amortizuota savikaina.

Turto ir įsipareigojimų vertės pokyčiai dažniausiai atsispindi ir pelno (nuostolių) ataskaitoje kaip pajamos ar sąnaudos, taip koreguodami pelną iš įprastinės veiklos, išskyrus tuomet, kai ilgalaikis materialusis turtas perkainojamas arba dar mažinama anksčiau užkelta jo vertė, nes šiuo atveju formuojamas perkainojimo rezervas, kuris nedidina pelno, o atsispindi nuosavame kapitale balanse iškart didindamas akcininkų nuosavybę. Visi kiti turto ir įsipareigojimų vertės pokyčiai koreguoja įmonės pelną. Tai ir pateikta sukurtame modelyje.

2.3. Įmonių turto ir įsipareigojimų įvertinimo tyrimo metodika

Pagal nurodytas tyrimų metodikas (Kardelis, 2007; Pranulis, 2007; Luobikienė, 2008), šio magistrinio darbo tyrimas planuojamas pagrindiniais Luobikienės (2008) ir Kardelio (2007) sociologinio tyrimo etapais, kurie toliau trumpai apibūdinami.

Problemos, tyrimo objekto ir tikslų, uždavinių bei hipotezių formulavimas. Pagrindinis tyrimo tikslas – ištirti Lietuvos įmonių, kurios viešai pateikia savo finansines ataskaitas, turto ir įsipareigojimų įvertinimo praktiką. Pirmiausiai remiantis sukurtu turto ir įsipareigojimų įvertinimo modeliu išskeltos svarbiausios hipotezės:

H1: Įmonių turto ir įsipareigojimų įvertinimas visiškai atitinka apskaitos standartų reikalavimus šiais aspektais:

H1a: Įmonių atsargos įvertinamos įsigijimo savikaina arba grynąja galimo realizavimo verte, atsižvelgiant į tai, kuri iš jų yra mažesnė.

H1b: Įmonių ilgalaikis materialusis ir nematerialusis turtas, investicinis turtas įvertinami įsigijimo savikaina arba tikrąja verte.

H1c: Įmonių gautinos ir mokėtinos sumos įvertinamos tikraja verte arba amortizuota savikaina.

H2: Įmonių turto ir įsipareigojimų įvertinimo pokyčiai didina arba mažina veiklos rezultatus – pelną (nuostolius), išskyrus ilgalaikio materialus turto perkainojimo rezervo sudarymą.

H3: Įmonių turto ir įsipareigojimų įvertinimas laikui bėgant gerėja.

H4: Įmonių turto ir įsipareigojimų įvertinimas priklauso nuo įmonės veiklos srities.

Tiriamos visumos nustatymas. Atliekant tyrimus, svarbu nustatyti minimalų tyrimų skaičių, kad būtų galima padaryti statistiškai reikšmingas išvadas (Kardelis, 2007). Tačiau atliekant empirinius tyrimus pagal įmonių finansinius duomenis, susiduriama su duomenų gavimo problema. Lietuvoje dauguma įmonių (2011 metų pradžioje 46 proc. visų įregistruotų įmonių) yra akcinės bendrovės (Statistikos departamentas, 2011), kurios pagal LR Akcinių bendrovių įstatymo 58 str. (2000) privalo metinių finansinių ataskaitų rinkinį kartu su bendrovės metiniu pranešimu ir auditoriaus išvada (jei auditas privalomas pagal įstatymus ar numatytas įstatuose) per 30 dienų nuo eilinio visuotinio akcininkų susirinkimo pateikti juridinių asmenų registro tvarkytojui. Šios jų ataskaitos nėra viešai prieinamos nemokamai, todėl šiame tyrime negali būti panaudotos. Tik tos akcinės bendrovės, kurių vertybiniais popieriais prekiaujama viešai, pagal LR Vertybinių popierių įstatymą (2007) privalo viešai skelbti ir finansines ataskaitas. Šios akcinės bendrovės Vertybinių popierių komisijos nustatyta tvarka ir laiku turi parengti ir Vertybinių popierių komisijai bei visuomenei pateikti šias periodines ataskaitas:

- 1) metų prospektus–ataskaitas;
- 2) kitas periodines ataskaitas.

Bendrovių metų prospektuose–ataskaitose pateikiama įvairi reikalaujama informacija, o finansinėse ataskaitose pateikiama informacija apie turtą bei įsipareigojimus, finansinę būklę, pelną ar nuostolius, apskaitos politiką ir kitus šiam tyrimui reikalingus duomenis. Taigi tyrimui atrinktos 29 Lietuvos akcinės bendrovės (6 lentelė), listinguojamos Vilniaus vertybinių popierių biržos sąraše, jeigu įmonė visu tiriamu laikotarpiu teikė finansines ataskaitas. Tyrimo iš analizuojamųjų įmonių pašalinti bankai bei investicinės bendrovės dėl specifinio jų turimo turto ir įsipareigojimų.

Informacijos rinkimo metodų pasirinkimas. Šiame magistro baigiamajame darbe tyrimui atlikti pasirinkta nagrinėti Vilniaus vertybinių popierių biržos interneto tinklalapyje skelbiamas įmonių finansines ataskaitas. Tirtos 2006 – 2009 metų ataskaitos, nes už paskutinius 2010 metus finansinės ataskaitos tyrimo metu ne visų įmonių buvo parengtos ir pateiktos viešai. Kelios bendrovės, kurių finansinių ataskaitų nėra visą šį nurodytą laikotarpį, pašalintos iš tyrimo visumos.

Tiriamos įmonės pagal ekonominį sektorių

EKONOMINIS SEKTORIUS IR ĮMONIŲ SKAIČIUS	TIRTOS ĮMONĖS
Energetika (2 įmonės)	AB „Klaipėdos nafta“ AB „Lietuvos dujos“
Gamyba (6 įmonės)	AB „Agrowill group“ AB „Dvarčionių keramika“ AB „Grigiškės“ AB „Limarko laivininkystės kompanija“ AB „Lietuvos jūrų laivininkystė“ AB „Panevėžio statybos trestas“
Kasdienio vartojimo prekės ir paslaugos (8 įmonės)	AB „Anykščių vynas“ AB „Gubernija“ AB „Pieno žvaigždės“ AB „Rokiškio sūris“ AB „Stumbras“ AB „Vilniaus degtinė“ AB „Vilkyškių pieninė“ AB „Žemaitijos pienas“
Vartojimo prekės ir paslaugos (7 įmonės)	APB „Apranga“ AB „Klaipėdos baldai“ AB „Lifosa“ AB „Linas“ AB „Snaigė“ AB „Utenos trikotažas“ AB „Vilniaus baldai“
Komunalinės paslaugos (4 įmonės)	AB „Kauno energija“ AB „Lietuvos elektrinė“ AB „Lietuvos energija“ AB „LESTO“
Sveikatos apsauga (1 įmonė)	AB „Sanitas“
Telekomunikacijos paslaugos (1 įmonė)	AB „TEO“
Iš viso:	29

Šaltinis: sudaryta autorės.

Kokybinė duomenų analizė. Surinkti duomenys apdorojami pasitelkus kokybinę duomenų analizę, kuria siekiama išsiaiškinti dėsningus priežastinius reiškinių ryšius (Kardelis, 2007; Luobikienė, 2008), naudojant duomenų sisteminimo, klasifikavimo, pateikimo bei išvadų darymo ir tikrinimo metodus. Kokybinė surinktos informacijos analizė grindžiama teoretizavimu, individualia tyrėjo patirtimi, sugebėjimu įsigilinti į pakankamai didelius surinktos informacijos srautus, surasti juose tai, kas yra svarbiausia ir tinkamai tai interpretuoti (Luobikienė, 2008).

Kiekybinei duomenų analizei naudojami matematinės statistikos metodai, kurie pagrįsti statistiniu dažnumu, pvz., procentų apskaičiavimu (Kardelis, 2007). Gauti rezultatai aprašomi aprašomosios statistikos metodais: grupavimu pagal esminius kokybinius požymius (pvz., pagal veiklos sritį), kitais metodais. Statistiniai duomenys apibendrinami, pasitelkus statistinių išvadų teoriją, o gautos išvados pagrįstai naudojamos generalinei visumai apibūdinti.

Rezultatų interpretacija, išvadų bei priimamų sprendimų pagrindimas. Remiantis kokybine bei kiekybine statistine duomenų analize, gauti rezultatai apibendrinami, interpretuojami, aiškinami, daromos apibendrinančios išvados.

3. LIETUVOS ĮMONIŲ TAIKOMI ĮVERTINIMO BŪDAI

Atliekamu tyrimu siekiama nustatyti, ar įmonės griežtai laikosi norminių aktų reikalavimų ir kokius turto ir išsipareigojimų įvertinimo būdus naudoja apskaitos praktikoje. Tuo tikslu nagrinėti Vilniaus akcijų prekybos sąrašuose 29 listinguojamų įmonių finansinėse ataskaitose pateikti turto ir išsipareigojimų įvertinimo būdai. Atlikta bendrovių aiškinamuosiuose raštuose pateiktų įvertinimo būdų ir jų poveikio pelnui analizė, t.y. turinio analizės pagalba ieškota, kaip bendrovės vertina nematerialųjį turta, ilgalaikį materialųjį turta, nematerialųjį turta, atsargas, gautinas ir mokėtinas sumas, atidėjinius.

3.1. Ilgalaikio turto vertinimas Lietuvos įmonių finansinėse ataskaitose

Atliktas tyrimas apie ilgalaikio turto vertinimą įmonių finansinėse ataskaitose (7 lentelėje).

7 lentelė

Tiriamų įmonių ilgalaikio materialaus ir nematerialaus turto vertinimas 2006–2009 metais

ĮMONĖS PAVADINIMAS	INEMT		IMT			INV.TURTAS	
	IS	IS-NUV	IS	TV	IS ar TV	IS	TV
AB „Agrowill group“		X		X			
APB „Apranga“	X		X				
AB „Anykščių vynas“		X	X				
AB „Dvarčionių keramika“		X		X			
AB „Grigiškės“		X	X				
AB „Gubernija“	X			X			
AB „Kauno energija“		X	X				
AB „Klaipėdos baldai“		X			X		X
AB „Klaipėdos nafta“		X	X				
AB „Lietuvos dujos“		X		X			
AB „Lietuvos elektrinė“		X		X			
AB „Lietuvos energija“		X		X			
AB „LESTO“		X		X			
AB „Lifosa“	X		X				
AB „Limarko laivininkystės kompanija“		X	X				
AB „Linai“	X		X				
AB „Lietuvos jūrų laivininkystė“		X	X				
AB „Panevėžio statybos trestas“		X			X		X
AB „Pieno žvaigždės“		X			X		
AB „Rokiškio sūris“		X	X				
AB „Sanitas“		X	X				
AB „Snaigė“		X	X				
AB „Stumbras“		X	X				
AB „TEO“		X	X				
AB „Utenos trikotažas“	nenurodyta		X			X	
AB „Vilniaus baldai“		X			X		
AB „Vilniaus degtinė“		X	X				
AB „Vilkyškių pieninė“		X			X		
AB „Žemaitijos pienas“		X	X			X	

IS – įsigijimo savikaina, IS-NUV – įsigijimo savikaina minus nuvertėjimas, TV – tikroji vertė, INEMT – ilgalaikis nematerialusis turtas, IMT – ilgalaikis materialusis turtas, INV.TURTAS – investicinis turtas.

Šaltinis: sudaryta autorės.

Vertindamos kitą ilgalaikį nematerialųjį turtą, dauguma bendrovių (22 iš 29 įmonių – 76 proc.) visą tiriamą laikotarpį šį turtą vertina įsigijimo savikaina, kuri sumažinta sukaupta amortizacija ir turto vertės sumažėjimo nuostolių suma, jei tokių yra. Kitos įmonės:

- visiškai nenurodo ilgalaikio nematerialaus turto paskesnio po pirminio pripažinimo vertinimo (kaip AB „Utenos trikotažas“);
- tiriamo laikotarpio pradžioje nurodo, kad šį turtą vertina įsigijimo savikaina sumažinta sukaupta amortizacija, o laikotarpio pabaigoje nurodo, kad turto vertę dar sumažina nuvertėjimo nuostoliais (2006 ir 2007–2009 metais – AB „Sanitas“, 2006–2008 ir 2009 metais – AB „Gubernija“);
- AB „Lifosa“ nurodo, kad ilgalaikį nematerialųjį turtą vertina įsigijimo savikaina minus sukaupta amortizacija, bet ji turi tik programinę įrangą;
- AB „Lietuvos jūrų laivininkystė“ 2006–2007 metais visiškai nenurodo vertinimo būdo;
- dvi įmonės visu tiriamu laikotarpiu visuomet pažymi, kad nematerialųjį turtą ataskaitose pateikia įsigijimo savikaina atėmus sukaupta amortizaciją.

Pagal TFAS po pirminio pripažinimo nematerialusis turtas gali būti apskaitomas įsigijimo metodu arba perkainojimo metodu. Įsigijimo savikainos metodas reiškia, kad turtas atspindimas ataskaitose įsigijimo savikaina, atėmus bet kokią sukaupta amortizaciją ir vertės sumažėjimo nuostolius. Taigi vienareikšmiškai galima teigti, kad visos įmonės yra pasirinkę įsigijimo savikainos metodą, todėl hipotezė **H1b** „Įmonių ilgalaikis materialusis ir nematerialusis turtas, investicinis turtas įvertinami įsigijimo savikaina arba tikraja verte“ patvirtinama ir patikslinama, kad ilgalaikis nematerialusis turtas įvertinamas įsigijimo savikaina.

Hipotezė **H2** „Įmonių turto ir įsipareigojimų įvertinimo pokyčiai didina arba mažina veiklos rezultatus – pelną (nuostolius), išskyrus ilgalaikio materialaus turto perkainojimo rezervo sudarymą“ nematerialaus turto dalyje taip pat patvirtinama, nes turto nuvertėjimo nuostoliai priskiriami sąnaudoms.

Hipotezė **H3** „Įmonių turto ir įsipareigojimų įvertinimas laikui bėgant gerėja“ taip pat patvirtinama, nes įmonės, kurių apskaitos politikos pateikimas nebuvo atitinkantis reikalavimų po kelių metų pataisė pateikiamą informaciją.

Hipotezė **H4** „Įmonių turto ir įsipareigojimų įvertinimas priklauso nuo įmonės veiklos srities“ nepatvirtinama, nes nepastebėta jokio ryšio nuo įmonės veiklos rūšies.

Dauguma bendrovių (17 iš 29 įmonių, t. y. 59 proc.) savo apskaitos politikoje apie ilgalaikį materialųjį turtą yra pasirinkusios įsigijimo savikainos metodą, nors AB „Rokiškio sūris“, AB „Utenos

trikotažas“ netgi nurodo, kad šį turtą pateikia įsigijimo savikaina atėmus sukauptą nusidėvėjimą, nepaminėdamas vertės sumažėjimo, kas ženkliai nukrypsta nuo TFAS. 7 (kas sudaro 24 proc. tiriamų įmonių) įmonės nurodo, kad jos visą savo ilgalaikį materialųjį turtą apskaito perkainota verte, kuri yra tikroji vertė. Pusei bendrovių šį perkainojimą atlikti paskatino perėjimas prie TFAS. 17 proc. bendrovių savo apskaitoje taiko tiek įsigijimo savikainos, tiek perkainojimo metodus, priklausomai nuo ilgalaikio turto grupės. Žinoma, perkainojimo metodą dažniausiai taiko žemei ir pastatams arba tik pastatams. Taip pat bendrovės nurodo, kad perkainojimo rezultatai parodo perkainojimo rezerve. Taigi dauguma bendrovių, vertindamos IMT savo apskaitos politikoje nenumato turto vertinimo tikrąja verte, o pasirenka lengviau įgyvendinamą įsigijimo savikainos metodą ir nei viena bendrovė visu tiriamu laikotarpiu nepakeitė šio apskaitos būdo.

Ištyrus investicinio turto įvertinimą, galima teigti, kad tik keturios bendrovės iš visų tirtų nurodo, kaip jos apskaito ir pateikia finansinėse ataskaitose investicinį turtą: dvi iš jų pateikia įsigijimo savikaina, o kitos dvi – tikrąja verte. TFAS iš esmės skatina investicinį turtą pateikti tikrąja verte, todėl dvi bendrovės nesilaiko nustatytų reikalavimų. Kita vertus, gerai, kad jos savo apskaitos politikoje nurodo investicinio turto apskaitos politiką, kai dauguma kitų bendrovių to netgi nenurodo savo aiškinamuosiuose raštuose, nors vienokio ar kitokio investicinio turto, tikėtina, kad turi. Ir tiriamu laikotarpiu investicinio turto apskaitos politikos pateikimas aiškinamajame rašte pasikeičia labai nežymiai, pvz., AB „TEO“, AB „Linus“ tik nuo 2009 metų išskiria investicinį turtą, AB „Stumbras“ – nuo 2008 metų, AB „Žemaitijos pienas“ – nuo 2007 metų. Visos šios įmonės šį turtą apskaito įsigijimo savikaina.

Taigi hipotezė **H1b** „Įmonių ilgalaikis materialusis ir investicinis turtas įvertinami įsigijimo savikaina arba tikrąja verte“ patvirtinama. Hipotezė **H2** „Įmonių turto ir įsipareigojimų įvertinimo pokyčiai didina arba mažina veiklos rezultatus – pelną (nuostolius), išskyrus ilgalaikio materialaus turto perkainojimo rezervo sudarymą“ materialaus turto dalyje taip pat patvirtinama. Hipotezė **H3** „Įmonių turto ir įsipareigojimų įvertinimas laikui bėgant gerėja“ taip pat patvirtinama, nors tas gerėjimas yra labai fragmentiškas.

Atlikto tyrimo apie ilgalaikio turto vertinimą pagal veiklos rūšis Lietuvos įmonių finansinėse ataskaitose duomenys pateikti 8 lentelėje. Iš lentelės duomenų matosi, kad gamybinės bei komunalinės paslaugas teikiančios įmonės yra labiau linkusios pateikti ilgalaikį turtą finansinėse ataskaitose tikrąja verte, taip pat kasdienio ir kitas vartojimo prekes gaminančios ir paslaugas teikiančios įmonės dažniau pastatams bei žemei taiko tikrosios vertės metodą, tačiau jos nesudaro įmonių daugumos. Kitų pramonės šakų įmonės nėra linkusios koreguoti ilgalaikio materialiojo turto vertę po pirminio jo pripažinimo.

Nagrinėjant investicinio turto vertinimą pagal veiklos rūšį, pastebima, kad šis turtas paminimas tik trijų – gamybos, kasdienio ir kitų vartojimo prekių ir paslaugų – pramonės šakų įmonių finansinėse ataskaitose. Daryti prielaidas, kad kitų veiklos rūšių įmonės neturi investicinio turto, būtų per drąsu, todėl daryti konkretesnes išvadas pagal kelių įmonių duomenis būtų neįtikinamai.

8 lentelė

Tiriamų įmonių ilgalaikio turto vertinimas pagal veiklos rūšis 2006–2009 metais

ĮMONĖS PAVADINIMAS	IMT			INV.TURTAS	
	ĮS	TV	ĮS ar TV	ĮS	TV
Energetika (2 įmonės)	1	1			
Gamyba (6 įmonės)	3	2	1		1
Kasdienio vartojimo prekės ir paslaugos (8 įmonės)	5	1	2	1	
Vartojimo prekės ir paslaugos (7 įmonės)	5		2	1	1
Komunalinės paslaugos (4 įmonės)	1	3			
Sveikatos apsauga (1 įmonė)	1				
Telekomunikacijos paslaugos (1 įmonė)	1				

Šaltinis: sudaryta autorės.

Remiantis atlikto tyrimo duomenimis, hipotezės **H4** „Įmonių turto ir išipareigojimų įvertinimas priklauso nuo įmonės veiklos srities“ negali būti pilnai patvirtinta ilgalaikio turto dalyje, nes pastebėtos neryškios tendencijos keliuose pramonės sektoriuose.

3.2. Atsargų vertinimas Lietuvos įmonių finansinėse ataskaitose

Atlikto tyrimo apie atsargų vertinimą Lietuvos įmonių finansinėse ataskaitose duomenys pateikti 9 lentelėje.

Dauguma tirtų įmonių (28 iš 29 įmonių) nurodo, kad finansinėse ataskaitose atsargas pateikia mažesne verte iš įsigijimo savikainos ar grynosios (galimo) realizavimo vertės, taigi taip, kaip ir nurodyta TFAS. Tiesa, 2006 metais viena iš šių įmonių nurodo truputį kitokią formuluotę – kad atsargas pateikia mažesne rinkos verte ar savikaina, tačiau galima suprasti, kad iš esmės tai atitinka nustatytus reikalavimus, tik netiksliai išsireikšta. 5 bendrovės (AB „Snaigė“, AB „Limarko laivininkystės kompanija“, AB „Sanitas“, AB „Vilniaus baldai“ ir AB „Žemaitijos pienas“) dar akcentuoja, kad jos atsargas pateikia žemesniąja iš savikainos ir grynosios realizacinės vertės, atėmus apskaitytą pasenusių ir lėtai judančių atsargų vertės sumažėjimą. Taigi šios bendrovės patikslina, kokių atsargų sąskaita yra sumažinta atsargų vertė iki grynosios galimo realizavimo vertės, t.y. lėtai judančių ir pasenusių.

Tiriamų įmonių atsargų vertinimas 2006–2009 metais

ĮMONĖS PAVADINIMAS	ĮS ARBA GGRV	ĮS	GGRV	ATSARGOS NENUVERTINTOS
AB „Agrowill group“	X			
APB „Apranga“	X			
AB „Anykščių vynas“	X			
AB „Dvarčionių keramika“	X			
AB „Grigiškės“	X			
AB „Gubernija“		X		
AB „Kauno energija“	X			
AB „Klaipėdos baldai“	X			
AB „Klaipėdos nafta“	X			
AB „Lietuvos dujos“	X			
AB „Lietuvos elektrinė“	X			X
AB „Lietuvos energija“	X			
AB „LESTO“	X			X
AB „Lifosa“	X			X
AB „Limarko laivininkystės kompanija“	X			
AB „Linas“	X			
AB „Lietuvos jūrų laivininkystė“	X			X
AB „Panevėžio statybos trestas“	X			
AB „Pieno žvaigždės“	X			X
AB „Rokiškio sūris“	X			X
AB „Sanitas“	X			
AB „Snaigė“	X			X
AB „Stumbras“	X			X
AB „TEO“	X			X
AB „Utenos trikotažas“	X			
AB „Vilniaus baldai“	X			
AB „Vilniaus degtinė“	X			
AB „Vilkyškių pieninė“	X			X
AB „Žemaitijos pienas“	X			

ĮS – įsigijimo savikaina, GGRV – grynoji galimo realizavimo vertė.

Šaltinis: sudaryta autorės.

Tik viena iš tirtų įmonių (AB „Gubernija“) 2006 metais nurodė, kad žaliavos apskaitomos įsigijimo savikaina, o kad jos pateikiamos balanse kitokia verte, net nenurodė. Vėlesniais metais ši bendrovė jau visai neišskyrė atsargų apskaitos politikos, tik nurodė jų vertes. Tik paskutiniaisiais tirtais metais apskaitos politikoje AB „Gubernija“ nurodė reikalavimus atitinkančią apskaitos politiką. Taip pat 2006–2007 metais AB „Žemaitijos pienas“ nurodė, kad atsargos apskaitomos mažesniaja iš įsigijimo ar grynosios realizavimo vertės, tačiau vėliau pasitaisė, kad atsargos atskleidžiamos šia verte. Tik AB „Utenos trikotažas“ visu tiriamu laikotarpiu nurodė, kad atsargos apskaitoje pripažįstamos mažesniaja iš verčių, įsigijimo arba grynoji realizavimo verte, kai turėtų būti tokiomis vertėmis tik pateikiamos ataskaitose. Taigi įmonių formuluotės yra netikslios.

Išanalizavus tirtas įmones pagal faktinį atsargų nuvertinimą (9 lentelė), akivaizdu, kad tos bendrovės, kurios neturi daug atsargų arba turi gana greitai gendančių produktų (AB „TEO“, pieno ir alkoholio gamybos įmonės), apskritai neatlieka atsargų nuvertinimo, nes visos jos parduodamos arba gaunamos pajamos už paslaugas. Kitose pramonės šakose bendrovės dažniau yra priverstos nuvertinti pasenusias ar lėtai judančias atsargas. Tačiau reikėtų pažymėti, kad ši išvada reikalauja gilesnio tyrimo dėl imtyje esančio labai nedidelio kiekio įmonių. Hipotezė **H4** „*Įmonių turto ir įsipareigojimų įvertinimas priklauso nuo įmonės veiklos srities*“ atsargų dalyje *pasitvirtino*.

Detalesnė atsargų nuvertinimo pagal ekonominį sektorių analizė pateikta 10 lentelėje.

10 lentelė

Atsargų nuvertinimas pagal ekonominį sektorių

EKONOMINIS SEKTORIUS	ATSARGŲ NENUVERTINA
Energetika (2 įmonės)	–
Gamyba (6 įmonės)	17 proc.
Kasdienio vartojimo prekės ir paslaugos (8 įmonės)	50 proc.
Vartojimo prekės ir paslaugos (7 įmonės)	29 proc.
Komunalinės paslaugos (4 įmonės)	50 proc.
Sveikatos apsauga (1 įmonė)	–
Telekomunikacijos paslaugos (1 įmonė)	100 proc.

Šaltinis: sudaryta autorės.

Taigi iškeltą **H1a** hipotezę „*Įmonių atsargos įvertinamos įsigijimo savikaina arba grynąja galimo realizavimo verte, atsižvelgiant į tai, kuri iš jų yra mažesnė*“ galima patvirtinti, nes dauguma įmonių taip teigia savo aiškinamuosiuose raštuose, o 2009 metais netgi visos įmonės taip vertino savo atsargas. Dauguma įmonių atsargas ir nuvertina iki gryniosios galimo realizavimo vertės. Tik greitai gendančias prekes gaminančios bei paslaugas teikiančios įmonės išvengia nuvertinimo.

Taip pat hipotezę **H2** „*Įmonių turto ir įsipareigojimų įvertinimo pokyčiai didina arba mažina veiklos rezultatus – pelną (nuostolius), išskyrus ilgalaikio materialus turto perkainojimo rezervo sudarymą*“ atsargų dalyje galima patvirtinti, nes atsargų nuvertinimo nuostoliai tiesiogiai keliauja į sąnaudas ir sumažina ataskaitinio laikotarpio pelną (nuostolius).

Hipotezę **H3** „*Įmonių turto ir įsipareigojimų įvertinimas laikui bėgant gerėja*“ atsargų dalyje galima patvirtinti, nes visų įmonių vertinimas paskutiniaisiais tyrimo metais suvienodėjo ir pateikiama apskaitos politika pilnai atitinka apskaitos standartų reikalavimus.

Palyginus gautus tyrimo rezultatus su Matusėvičienės ir Kanapickienės (2010) atliktu tyrimu Lietuvos nelistinguojamų įmonių 2007–2008 metų finansinių ataskaitų atsargų vertinimo pateikimuose,

galima teigti, kad dauguma listinguojamų (97 proc.) ir nelistinguojamų (94 proc.) Lietuvos įmonių teisingai pateikia atsargų apskaitos politiką, nuvertinimo iki grynosios galimo realizavimo vertės sumą.

3.3. Gautinų ir mokėtinų sumų vertinimas Lietuvos įmonių finansinėse ataskaitose

Atlikto tyrimo apie gautinų ir mokėtinų sumų vertinimą Lietuvos įmonių finansinėse ataskaitose duomenys pateikti 11 lentelėje.

11 lentelė

Tiriamų įmonių gautinų ir mokėtinų sumų vertinimas 2006–2009 metais

ĮMONĖS PAVADINIMAS	PASKOLOS IR GAUTINOS SUMOS	PREKYBINĖS SKOLOS IR KITI ĮSIPAREIGOJIMAI	ATIDĖJINIAI
	AS	AS	DV
AB „Agrowill group“	X	X	
APB „Apranga“	X	X	X
AB „Anykščių vynas“			Vėliau X
AB „Dvarčionių keramika“	X	X	
AB „Grigiškės“	X	X	
AB „Gubernija“	Vėliau X	Vėliau X	
AB „Kauno energija“	X	X	
AB „Klaipėdos baldai“	X	X	
AB „Klaipėdos nafta“	X	X	
AB „Lietuvos dujos“	X	X	
AB „Lietuvos elektrinė“	X	X	
AB „Lietuvos energija“	X	X	X
AB „LESTO“	X	X	X
AB „Lifosa“	X	X	
AB „Limarko laivininkystės kompanija“	X	X	X
AB „Linas“	SAVIKAINA	SAVIKAINA	
AB „Lietuvos jūrų laivininkystė“	DV	X	X
AB „Panevėžio statybos trestas“	X	X	
AB „Pieno žvaigždės“	X	X	
AB „Rokiškio sūris“	X	X	X
AB „Sanitas“	X	X	X
AB „Snaigė“	X	X	
AB „Stumbras“	X	X	X
AB „TEO“	X	X	X
AB „Utenos trikotažas“	X	X	X
AB „Vilniaus baldai“	X	X	X
AB „Vilniaus degtinė“	X	X	
AB „Vilkyškių pieninė“	X	X	X
AB „Žemaitijos pienas“	X	X	

AS – amortizuota savikaina, DV – diskontuota vertė.

Šaltinis: sudaryta autorės.

Dauguma tirtų bendrovių (24 iš 29 bendrovių, t.y. 83 proc.) savo apskaitos politikoje apie suteiktas paskolas ir kitas gautinas sumas bei mokėtinas sumas, prekybines skolas aiškinamuosiuose

raštuose nurodo teisingą (atitinkantį TFAS reikalavimus) jų vertinimą, t.y. kad trumpalaikės sumos pripažinimo metu vertinamos tikraja verte, o ilgalaikės sumos – amortizuota savikaina, taikant apskaičiuotą (arba efektyvios) palūkanų normos metodą.

Tyrimo metu pastebėti tik nedaugelio įmonių nukrypimai nuo reikalavimų:

- AB „Vilniaus baldai“ tik 2006 metais, o AB „Lietuvos jūrų laivininkystė“ visu tiriamu laikotarpiu nurodo, kad gautinas sumas finansinėse ataskaitose vertina diskontuota verte, atėmus vertės sumažėjimo nuostolius, kas neatitinka TFAS reikalavimų;
- AB „Anykščių vynas“ visai nenurodo šių sumų vertinimo;
- AB „Linas“ nurodo, kad gautinas sumas vertina grynąja verte, o kitas gautinas ir mokėtinas sumas – įsigijimo savikaina;
- AB „Gubernija“ pradžioje tiriamo laikotarpio gautinas ir mokėtinas suma vertina įsigijimo savikaina, o pabaigoje – amortizuota savikaina.

Taigi keturios bendrovės paskolas bei gautinas ir mokėtinas sumas vertina netinkamai – ne taip, kaip nurodyta TFAS reikalavimuose.

Atidėjinių apskaitos politiką pateikia ne visos įmonės. Galima pastebėti, kad dalis įmonių pateikia atvejus, kada apskaitoje registruoja atidėjinius, bet nenurodo jų vertinimo būdo. Tokių įmonių šiame tyrime giliau neanalizuota, nes gilintasi į vertinimo metodus. Atidėjinių vertinimo metodai nurodyti 13 (45 proc.) bendrovių. Šie vertinimo metodai beveik visose įmonėse ir atitinka TFAS reikalavimus, t.y. atidėjiniai vertinami dabartine verte sąnaudų, kurių tikėtina, kad prireiks išsipareigojimui įvykdyti. Greičiausiai dėl atidėjinių vertinimo nekyla problemų todėl, kad jie ir pagal VAS, ir pagal TFAS vertinami vienodai. Tačiau šiuo atveju labai akivaizdžiai matosi, kad pirmaisiais tyrimo metais, t.y. 2006 metais labai daug įmonių (8 bendrovės – 28 proc.) savo aiškinamuosiuose raštuose vartoja terminą „atidėjimai“, ir tik iki paskutinių tiriamo laikotarpio metų (2009) jos beveik visos pradeda vartoti naujesnį terminą „atidėjiniai“, nors AB „Lietuvos jūrų laivininkystė“ vis dar nepakeitė termino.

Analizuojant iškeltą hipotezę **H1c** „Įmonių gautinos ir mokėtinios sumos įvertinamos tikraja verte arba amortizuota savikaina“, galima gana tvirtai patvirtinti šią hipotezę, nes dauguma tirtų įmonių laikosi TFAS reikalavimų ir ilgalaikės gautinas ir mokėtinas sumas vertina amortizuota savikaina, o trumpalaikės sumas – tikraja verte.

Iškeltą hipotezę **H2** „Įmonių turto ir išsipareigojimų įvertinimo pokyčiai didina arba mažina veiklos rezultatus – pelną (nuostolius), išskyrus ilgalaikio materialus turto perkainojimo rezervo sudarymą“ gautinų ir mokėtinų sumų dalyje galima patvirtinti, nes finansinio turto ir išsipareigojimų

apskaita amortizuota savikaina, taikant apskaičiuotų palūkanų metodą, suformuoja finansinės ir investicinės veiklos pajamas ar sąnaudas, priklausomai nuo to, kas amortizuojama; turtas ar išipareigojimai.

Hipotezę **H3** „*Įmonių turto ir išipareigojimų įvertinimas laikui bėgant gerėja*“ gautinų ir mokėtinų sumų dalyje galima patvirtinti, nes tos įmonės, kurios iš pradžių nurodė ne visai tinkamus vertinimo metodus, į tiriamo laikotarpio pabaigą jau teisingai atskleidė informaciją, ypač pakeitė senus terminus į naujus.

Iškelta hipotezė **H4** „*Įmonių turto ir išipareigojimų įvertinimas priklauso nuo įmonės veiklos srities*“ gautinų ir mokėtinų sumų dalyje visiškai nepasitvirtina, t.y. *atmetama*, nes akivaizdžiai matosi keleto įmonių (AB „Linas“, AB „Gubernija“) prastesnis apskritai visos apskaitos politikos aprašymas visai nepriklausomai nuo veiklos rūšies ir specifikos, o AB „Anykščių vynas“ apskaitos politikoje mažiau dėmesio skyrė skolų apskaitos ir vertinimo aprašymui, vėliau šį trūkumą ištaisė.

Palyginus gautus tyrimo rezultatus su Kviklienės ir Kanapickienės (2010) atliktu tyrimu Lietuvos nelistinguojamų įmonių 2007–2008 metų finansinių ataskaitų gautinų ir mokėtinų sumų vertinimo pateikimuose, galima teigti, kad listinguojamos įmonės atskleidžia žymiai daugiau informacijos apie gautinas sumas ir ji yra teisingesnė, nes tik 22.22 proc. nelistinguojamų įmonių pateikia, kad gautinas sumas vertina savikaina, atėmus sumažėjimo nuostolius ir 19.44 proc. – grynąją vertę, atėmus abejotinas skolas.

Palyginus gautus tyrimo rezultatus su Rudžionienės (2010) atliktu tyrimu Lietuvos nelistinguojamų įmonių 2007–2008 metų finansinių ataskaitų išipareigojimų vertinimo pateikimuose, galima teigti, kad listinguojamos įmonės daug geriau atskleidžia išipareigojimų įvertinimą paskesnio įvertinimo metu amortizuota savikaina, nes tik 43 proc. nelistinguojamų įmonių pateikia, kad išipareigojimus vertina amortizuota savikaina ir vertės pasikeitimai rodomi pelno (nuostolių) ataskaitoje. Atidėjinių apskaitos politiką atskleidžia 50 proc. nelistinguojamų įmonių, todėl atidėjinių pateikimas aiškinamuosiuose raštuose yra panašus listinguojamose ir nelistinguojamose įmonėse.

Apibendrinant empirinio tyrimo rezultatus galima teigti, kad sudarytas turto ir išipareigojimų įvertinimo modelis yra teisingas, nes praktiškai pasitvirtino visų turto ir išipareigojimų grupių vertinimo metodai ir jų poveikis įmonės pelnui.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

Atlikus teorinius tyrimus bei tyrimą, galima suformuluoti šias išvadas ir pasiūlymus:

1. Pelno samprata ekonomikos teorijoje nėra vienareikšmė. Egzistuoja įvairių pelno interpretacijų, todėl akivaizdus skirtumas tarp ekonominio ir apskaitinio pelno. Be to, ir apskaitinis pelnas nėra vienodai apskaičiuojamas įvairiose šalyse, t.y. jis priklauso nuo egzistuojančių apskaitos standartų reikalavimų, todėl gali būti labai skirtingo dydžio. Apskaitoje siekiama pagrindinio apskaitos tikslo – ataskaitose pateikti tikrą ir teisingą informaciją apie įmonės turta, įsipareigojimus, nuosavą kapitalą, pajamas ir sąnaudas, taigi ir pelną.

2. Apskaitos teorijoje buvo sukurta keletas turto, įsipareigojimų vertinimo sistemų, savu laiku siekiant kuo tiksliau pateikti turto ir įsipareigojimų vertę bei apskaičiuoti tikslesnį, infliacijos nesąlygotą pelną: esamosios įsigijimo kainos, esamosios realizavimo vertės, dabartinės vertės sistemos. Tradicinė apskaita šiuo požiūriu vadinama istorinių kainų apskaitos sistema. Kiekviena iš jų turi savų privalumų ir trūkumų, labiau tinka vienoms įmonėms, kitos – kitoms, taip pat padeda pasiekti skirtingų tikslų bei apskaičiuoti skirtingą pelną. Teorijoje sukurtos turto ir įsipareigojimų įvertinimo apskaitos sistemos įvairiai šiuo metu yra įdiegtos kiekvienos šalies reguliavime.

3. Lietuvoje nustatyti septyni įvertinimo būdai (įsigijimo savikaina, tikroji vertė, grynoji galimo realizavimo vertė, grynoji galimo pardavimo kaina, dabartinė vertė, naudojimo vertė, amortizuota savikaina), tačiau neaišku, kuo iš esmės skiriasi gryniosios galimo realizavimo vertės būdas nuo gryniosios galimo pardavimo kainos, nes jų aprašymai visiškai panašūs, tik taikomi kitais atvejais. Lietuvoje, kaip ir TAS/TFAS, atskirti tikrosios ir gryniosios galimo realizavimo vertės būdai, tik nėra akcentuota, kuo jie skiriasi vienas nuo kito. Naudojimo vertė TAS/TFAS taip pat nėra išskirtas kaip įvertinimo būdas, jis taikomas tik nuvertinant ilgalaikį materialųjį turta. Todėl siūlyčiau Lietuvoje palikti penkis – įsigijimo savikainos, tikrosios vertės, gryniosios galimo realizavimo vertės, dabartinės vertės, amortizuotos savikainos – būdus. Taip būtų išvengta labai panašių sąvokų vartojimo ir apskaitos informacijos ruošėjų ir vartotojų klaidinimo.

4. Sukurtas įmonės turto ir įsipareigojimų vertinimo modelis, kuriame išskirtos pagrindinės turto ir įsipareigojimų grupės bei jų įvertinimo finansinėse ataskaitose alternatyvos: ilgalaikis materialusis ir nematerialusis turta, investicinis turta – įsigijimo savikaina arba tikrąja verte, atsargos – įsigijimo savikaina arba grynąja galimo realizavimo verte, gautinos ir mokėtinos sumos – tikrąja verte arba amortizuota savikaina. Turto ir įsipareigojimų vertės pokyčiai dažniausiai daro įtaką ataskaitinio laikotarpio įmonės pelnui (nuostoliams) kaip sąnaudos arba pajamos, išskyrus ilgalaikio materialiojo turto perkainojimo rezervo sudarymą.

5. Atliktu tyrimu nustatyta, kad Lietuvos listinguojamose įmonėse ilgalaikis nematerialusis turtas įvertinamas įsigijimo savikaina. Įmonių ilgalaikis materialusis ir investicinis turtas įvertinami įsigijimo savikaina arba tikrąja verte, nors turtą perkainoja tik ketvirtadalis įmonių. Įmonių atsargos įvertinamos įsigijimo savikaina arba grynąja galimo realizavimo verte, atsižvelgiant į tai, kuri iš jų yra mažesnė. Dauguma įmonių atsargas realiai nuvertina iki grynosios galimo realizavimo vertės. Tik greitai gendančias prekes gaminančios bei paslaugas teikiančios įmonės išvengia nuvertinimo. Dauguma tirtų įmonių laikosi TFAS reikalavimų ir ilgalaikes gautinas ir mokėtinas sumas vertina amortizuota savikaina, o trumpalaikes sumas – tikrąja verte.

6. Nustatyta, kad įmonių turto ir įsipareigojimų įvertinimo pokyčiai didina arba mažina veiklos rezultatus – pelną (nuostolius), išskyrus ilgalaikio materialus turto perkainojimo rezervo sudarymą. Įmonių turto ir įsipareigojimų įvertinimas laikui bėgant gerėja, nes beveik visuose atliktuose tyrimuose nustatytas pateikiamų duomenų kokybės gerinimas, nors tobulina tik keletas įmonių. Įmonių ilgalaikio materialiojo turto ir atsargų įvertinimas silpnai priklauso nuo įmonės veiklos srities.

7. Po empirinio tyrimo galima teigti, kad sudarytas įmonių turto ir įsipareigojimų įvertinimo modelis yra teisingas, o Lietuvos listinguojamų įmonių informacijos apie vėlesnį turto ir įsipareigojimų įvertinimą 2007–2008 metais yra geresnis negu kitų autorių tirtų nelistinguojamų įmonių tais pačiais informacijos atskleidimais, nors informaciją apie atsargų ir atidėjinių įvertinimą visos įmonės pateikia vienodai.

KREGŽDYTĖ, Gintarė. (2011) *Turto ir įsipareigojimų vertinimas siekiant apskaičiuoti įmonės pelną*. Magistro baigiamasis darbas. Kaunas: Vilniaus universiteto Kauno humanitarinis fakultetas. 56 p.

SANTRAUKA

RAKTINIAI ŽODŽIAI: įvertinimo būdas, pelnas, įvertinimas, tikras ir teisingas.

Įvertinimas – tai procesas, kurio metu finansinių ataskaitų elementai įgauna piniginę išraišką, yra pripažįstami ir įrašomi į balansą bei pelno (nuostolių) ataskaitą. Anot Mackevičiaus J. (1994), laisvos konkurencinės rinkos sąlygomis, kai kainos, o kartu ir įmonės turto vertė nuolat keičiasi, tikslus įvertinimas įgauna ypač svarbią reikšmę. Teorijoje ir praktikoje pasitaiko gana daug įvairių finansinių ataskaitų elementų įvertinimo metodikų, kurios gali nulemti skirtingą pelno (nuostolių) dydį. Dažniausiai nurodomi šie finansinių ataskaitų elementų įvertinimo būdai: įsigijimo vertė (istorinės vertės), esamoji vertė, grynoji realizavimo vertė, dabartinė (diskontuota) būsimųjų mokėjimų vertė ir dabartinė vertė (rinkos vertė). Tačiau pelnas turi būti kaip įmanoma tikras ir teisingas. Taigi, kokius įvertinimo būdus pasirinkti, kad ne tik teisingai įvertinti turtą ir įsipareigojimus, bet ir suskaičiuoti kuo realesnį pelną, – aktuali mokslinė problema.

Tyrimo objektas – turto ir įsipareigojimų vertinimas įmonės apskaitoje.

Tyrimo **tikslas** – išanalizavus įvairias teorijoje pateikiamas turto ir įsipareigojimų vertinimo sistemas ir atsižvelgus į esamą reglamentavimą, sukurti turto ir įsipareigojimų vertinimo modelį bei patikrinti jį Lietuvos listinguojamų įmonių pavyzdžiu.

Pirmojoje dalyje nagrinėjama pelno samprata, analizuojama, kas yra ekonominis ir apskaitinis pelnas bei kaip jis turėtų būti apskaičiuojamas, t.y. kokius įvertinimo būdus galima būtų ir (ar) reikėtų taikyti apskaitoje, kad įmonėje būtų apskaičiuojamas kuo tikresnis ir teisingesnis pelnas. Taip plačiau aptariami įvertinimo būdai, aptinkami mokslinėje literatūroje: istorinių kainų, esamųjų kainų ir dabartinės vertės sistemos.

Antrojoje dalyje analizuojami Lietuvos Verslo apskaitos standartuose (toliau VAS) numatyti ir išvardinti, apibūdinti įvertinimo būdai, jie susiejami su teorinėje dalyje aptartomis įvertinimo teorijomis bei sudaromas įmonės turto ir įsipareigojimų vertinimo modelis, numatoma šio modelio tikrinimo metodika, duomenų empiriniam tyrimui rinkimo ir apdorojimo būdai, iškeliamos pagrindinės hipotezės.

Sukurtas modelis tikrinamas trečiojoje darbo dalyje, atskirai aptariamas Lietuvos listinguojamų įmonių ilgalaikio turto, atsargų, gautinų ir mokėtinų sumų įvertinimo apibūdinimas aiškinamuosiuose raštuose, tikrinamos iškeltos hipotezės, rezultatai palyginami su anksčiau atliktais keliais tyrimais.

KREGŽDYTĖ, Gintarė. (2011) *Evaluation of Assets and Liabilities in Order to Calculate Company's Profit*. MBA Graduation Paper. Kaunas: Kaunas Faculty of Humanities, Vilnius University. 56 p.

SUMMARY

KEYWORDS: measurement system, income, measurement, true and fair.

Measurement is the process, when elements of financial statements are evaluated in the amount of money and are included to balance and Income statement. When prices and value of the company are changing in the market, correct evaluation of assets and liabilities is very important. There are some evaluation systems in accounting theory and practice, and these systems may cause different amount of Income (losses). Mostly we may find these measurement systems: historical cost, current entry price, current exit price, present value, fair value. But income of the company should be true and fair as possible. Therefore, it is actual question what measurement systems should be chosen in order to present true value of assets and liabilities, and also to calculate true income.

The object of this research – measurement of company's assets and liabilities in accounting.

The purpose of this research – after analysis of different measurement theories and accounting regulation to create the model of measurement of assets and liabilities in the company and to test this model with Lithuanian listed companies.

In the first part of research conception of income was analyzed: what is true income, how differ economic and accounting income, and how it should be calculated. It was discussed measurement systems found in scientific literature in order to calculate true income. It was analyzed measurement systems such us historical cost, current entry price, current exit price, present value.

In the second part of the research evaluation methods from Lithuanians Business Accounting Standards were discussed, they are related with measurement systems from the first part. Here is presented the model of measurement for assets and liabilities. The methodology for empirical research was created and presented, also research methods, data and hypotheses were written.

Testing of created model in empirical research was presented in the third part of this Master theses. There were discussed data from empirical research in evaluation of assets (long-term tangible and non-tangible and inventories, receivables) and liabilities of Lithuanian listed companies. There are verified hypotheses, results were compared with recent research in Lithuania.

LITERATŪRA

1. AUŠTREVČIUS, Petras; PUPKEVIČIUS, Dainius; TREIGIENĖ, Dalia. (1991). *Šiuolaikinių ekonomikos terminų enciklopedinis žodynas*. Vilnius: Lietuvos komersantas. 512 p. ISBN 5–417–00624–6.
2. BAGDANA VIČIUS, Juozas; Stankevičius, P., Lukoševičius, L. (1999). *Ekonomikos terminai ir sąvokos: mokomasis žodynas*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla. 177 p. ISBN 9986–869–47–1.
<http://www.google.com/search?q=bagdanavi%C4%8Dius+stankevi%C4%8Dius+ekonomikos+terminai+ir+s%C4%85vokos&sourceid=ie7&rls=com.microsoft:lt:IE-SearchBox&ie=&oe=>
3. BAGDŽIŪNIENĖ, Vitalija. (2007) *Apskaitos tikroji vertė: paprasčiau buhalteriiui – sunkiau analitikui*. Valstybės žinios (Mano finansai) Nr. 84: vz.lt. Aktuali redakcija nuo 2007 m. gegužės 8 d., [žiūrėta 2009 m. gruodžio 15 d.], p. 15. Prieiga per internetą: <<http://archyvas.vz.lt/news.php?strid=1002&id=723299>>.
4. BERNANKE, Ben, FRANK, Robert H. (2003) *Principles of Microeconomics*. McGraw–Hill Education. 424 p. ISBN 7–302–07666–9.
5. BROMWICH, Michael; MACVE, Richard; SUNDER, Shyam. (2010) *Hicksian Income in the Conceptual Framework*. Abacus, Vol. 46, No 3, p.348–376.
6. BRUŽAUSKAS, Valentinas; STONČIUVIENĖ, Neringa. (2010) *Ilgalaikio materialiojo turto pirminio vertinimo tobulinimas*. Apskaitos ir finansų mokslas ir studijos: problemos ir perspektyvos (2010 m. lapkričio 26 d.) tarptautinės mokslinės konferencijos straipsnių rinkinys ISSN 2029–1175), Nr. 1 (7), p. 38–43.
7. CLARKE, Frank L. (2010) *‘Alas Poor Hicks’, Indeed! Sixty Years of Use and Abuse – Commentary on Bromwith et al.* Abacus. Vol. 46, No 3, p.377–386.
8. COLLIER, Paul M. (2009) *Accounting for Managers: Interpreting Accounting Information for Decision–Making*. 3rd ed. John Wiley & Sons, Inc., 532p. ISBN 978–0–470–77764–0
9. DAUBARIENĖ, Vita; RUDŽIONIENĖ, Kristina. (2008) *Įvertinimo būdų pasirinkimas pateikiant tikrą ir teisingą įmonės finansinę būklę*. Buhalterinės apskaitos teorija ir praktika 2008 3. p. 18–31. ISSN 1822–8682.
10. DEEGAN, Craig. (2003) *Financial Accounting Theory*. Roseville, NSW: McGraw–Hill. ISBN 0 074 70766 3
11. FERNANDEZ, Pablo. (2002) *Cash Flow is a Fact. Net Income is Just an Opinion*. IESE Business School. Working Papers. <http://web.iese.edu/pablofernandez/>

12. GLAUTIER, Michael W.E.; UNDERDOWN, Brian. (1994) *Accounting theory and practice*. 5th ed. London: Pitman, 784p. ISBN 0-273-60472-4.
13. GODFREY, Jayne M. (2006). *Accounting theory/* Jayne M. Godfrey, Allan Hodgson, Scott Holmes, Ann Tarca. 6th ed. John Wiley & Sons, Inc., 682p. ISBN 978 0 470 81064 4.
14. GORDON, Elizabeth A. (2001) *Accounting for Changing Prices: The Value Relevance of Historical Cost, Price Level, and Replacement Cost Accounting in Mexico*. Journal of Accounting Research, Vol 39, No 1, p. 177-200.
15. IVANAUSKIENĖ, Aldona. (2006) *Buhalterinės apskaitos pagrindai*. Vilnius: TEV. 359 p. ISBN 9955-680-38-5
16. JURKŠTIENĖ, Aušra. (2002). *Valdymo apskaita: mokomoji knyga*. Kaunas:technologija. 162 p. ISBN 9955-09-137-1.
17. KARDELIS, Kęstutis. (2007) *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. 4-asis leid. Šiauliai: Lucilijus. 398 p. ISBN 9955-655-35-6.
18. KVIKLIENĖ, Deimantė; KANAPICKIENĖ, Rasa. (2010) *Finansinio turto pateikimas Lietuvos įmonių finansinėse ataskaitose // Buhalterinės apskaitos teorija ir praktika*. – ISSN 1822-8682. – Nr. 8, p. 80-88.
19. *Lietuvių kalbos žodynas*. [interaktyvus] žiūrėta 2009 12 28 <http://www.lkz.lt/startas.htm>
20. Lietuvos Respublikos Seimas (2000) *Lietuvos Respublikos Akcinių bendrovių įstatymas Nr. VIII-1835* [interaktyvus]. LR Seimo kanceliarija, Informacijos technologijų ir telekomunikacijų departamentas: lrs.lt. Aktuali redakcija nuo 2004 m. sausio 01 d. [žiūrėta 2011 m. balandžio 19 d.]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=363813 >.
21. Lietuvos Respublikos Seimas (2007) *Lietuvos Respublikos Vertybinių popierių įstatymas Nr. X-1023* [interaktyvus]. LR Seimo kanceliarija, Informacijos technologijų ir telekomunikacijų departamentas: lrs.lt. Aktuali redakcija nuo 2010 m. spalio 01 d. [žiūrėta 2011 m. balandžio 19 d.]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=382225 >.
22. LUOBIKIENĖ, Irena. (2008) *Sociologinių tyrimų metodika*. 6-asis leid. Kaunas: Technologija. 121 p. ISBN 9955-25-122-0.
23. MACKEVIČIUS, Jonas. (1994) *Apskaita*. Vilnius: Mintis. 560 p. ISBN 5-417-00668-8
24. MACVE, Richard. (2010). *The Case for Deprival Value*. Abacus, Vol. 46, No 1, p. 111-119.

25. MATUSEVIČIENĖ, Lina; KANAPICKIENĖ, Rasa. (2010) *Atsargų apskaitos politikos atskleidimas Lietuvos įmonių finansinėse ataskaitose // Buhalterinės apskaitos teorija ir praktika*. – ISSN 1822–8682. – Nr. 8, p. 69–79.
26. PASS, Christopher; LOWES, Bryzan; DAVIES, Leslie (1997). *Ekonomikos terminų žodynas*. Vilnius: Baltijos bisnis. 583 p. ISBN 9986–604–01–X.
27. PICKERING, C. (2007). *Profits: The Difference between Economic and Accounting Costs, Economic Profit, Economic Loss, and Zero Economic Profit*. [interaktyvus]. Žiūrėta 2009 12 27. Prieiga per internetą: <http://mba651fall2007.wikispaces.com/Profit+-+the+difference+between+economic+and+accounting+costs,+economic+profit,+economic+losses,+and+zero+economic+profit>
28. PRANULIS, Vytautas P. (2007) *Marketingo tyrimai: teorija ir praktika*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. 352 p. ISBN 978–9955–33–017–2.
29. RIAHI – BELKAOUI, Ahmed. (2004) *Accounting theory*. Thomson, University of Illinois. 3rd ed. ISBN 1–84480–029–6.
30. RUDŽIONIENĖ, Kristina. (2008) *Finansinių ataskaitų elementų įvertinimo būdai Lietuvoje*. Tarptautinės mokslinės konferencijos “Ekonomika ir vadyba – 2008” pranešimų medžiaga. Kaunas: Technologija. p. 56–61. ISSN 1822–6515.
31. RUDŽIONIENĖ, Kristina. (2009). *Finansinių ataskaitų elementų įvertinimo būdai viešojo ir privataus sektoriaus apskaitoje*. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos. – ISSN 1648–9098. – 2009 2 (15), p. 227–236.
32. RUDŽIONIENĖ, Kristina. (2010) *Įsipareigojimų pateikimas Lietuvos įmonių finansinėse ataskaitose // Buhalterinės apskaitos teorija ir praktika*. – ISSN 1822–8682. – Nr. 8, p. 89–97.
33. RUDŽIONIENĖ, Kristina. (2010) *Tikrosios vertės samprata Lietuvoje // Apskaitos ir finansų mokslas ir studijos: problemos ir perspektyvos (2010 m. lapkričio 26 d.) tarptautinės mokslinės konferencijos straipsnių rinkinys* ISSN 2029–1175), Nr. 1 (7), p. 163–168.
34. SCHROEDER, Richard G.; CLARK, Myrtle W.; CATHEY, Jack M. (2001) *Financial Accounting: Theory and Analysis*. 7th ed. John Wiley & Sons, Inc., 568p. ISBN 0–471–379549
35. Shahul Hameed Bin Hj .Mohamed Ibrahim. (2006). *A Review of Income and Value Measurement Concepts in Conventional Accounting Theory and Their Relevance to Islamic Accounting*. Working Papers. <http://islamic-finance.net/islamic-accounting/acctg3.html>.
36. SNIEŠKA, Vytautas ir kt. (2003). *Mikroekonomika: Vadovėlis aukštųjų mokyklų studentams / Inelija Ambrasienė, Dalia Bernatonytė, Vladas Daugėla, Aldona Juozapavičienė, Aldona*

- Markauskienė, Valentinas Navickas, Violeta Pukelienė, Aniceta Slavinskienė, Gražina Startienė, Julius Urbonas. Moksliniai redaktoriai: V. Snieška, G. Startienė / Vadovėlių leidybos komisijos rekomenduotas vadovėlis aukštųjų mokyklų studentams. Ketvirtasis pataisytas ir papildytas leidimas. Kaunas: Technologija, 293 p. ISBN 9986–13–550–8.
37. Statistikos departamentas (2011) Įregistruotų ir veikiančių ūkio subjektų skaičius metų pradžioje.
<<http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M4010116&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSID=5389&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=>>>.
38. STAUBUS, George J. (2004) *Two views of accounting measurement*. Abacus, Vol. 40, No 3, p. 265–79.
39. Tarptautiniai Finansinės Atskaitomybės Standartai (TFAS) (2008), apimantys Tarptautinius Apskaitos Standartus, galiojusius iki 2007 sausio 1 d. International accounting standards board Committee Foundation. 2513 psl. ISBN 978–9955–9614–1–3.
40. Verslo apskaitos standartai ir jų taikymo metodinės rekomendacijos [interaktyvus]. [žiūrėta 2011 m. gegužės 5 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.aat.lt/index.php?id=14>>.
41. WALKER, R.G.; JONES, Stewart. (2003). *Measurement: A Way Forward*. Abacus, Vol. 39, No 3, p. 356–374.
42. WALTON, Peter; AERTS, Walter. (2006) *Global Financial Accounting and Reporting: Principles and Analysis*. Thomson Learning, London. 493 p. ISBN–10 1–84480–265–5, ISBN–13 978–1–84480–265–4.
43. WEBSTER, Thomas J. (2003) *Managerial Economics: Theory and Practice*. California: Academic Press. 724 p. ISBN 0–12–740852–5.
44. WHITTINGTON, Geoffrey. (2010). *Measurement in Financial Reporting*. Abacus, Vol. 46, No 1, p.104–110.
45. WONACOTT, Paul; WONACOTT, Ronald. (1998) *Makroekonomika*. Kaunas: UAB „Poligrafija ir informatika“, 571 p. ISBN 9986–850–15–0.
46. ZINKEVIČIENĖ, Danutė. (2010) *Materialaus turto vertinimo koncepcijų pasirinkimo teorinis pagrindimas*. Apskaitos ir finansų mokslas ir studijos: problemos ir perspektyvos (2010 m. lapkričio 26 d.) tarptautinės mokslinės konferencijos straipsnių rinkinys ISSN 2029–1175), Nr. 1 (7), p. 251–256.

47. ХЕНДРИКСЕН, Элдон С.; ВАН БРЕДА, Михаел Ф. (2000). *Теория бухгалтерского учета*: Пер. с англ./ Под ред. проф. Я.В. Соколова. Москва: Финансы и статистика, 576с. ISBN 5–279–01669–1.